

บทที่ 4 ผลการวิจัย

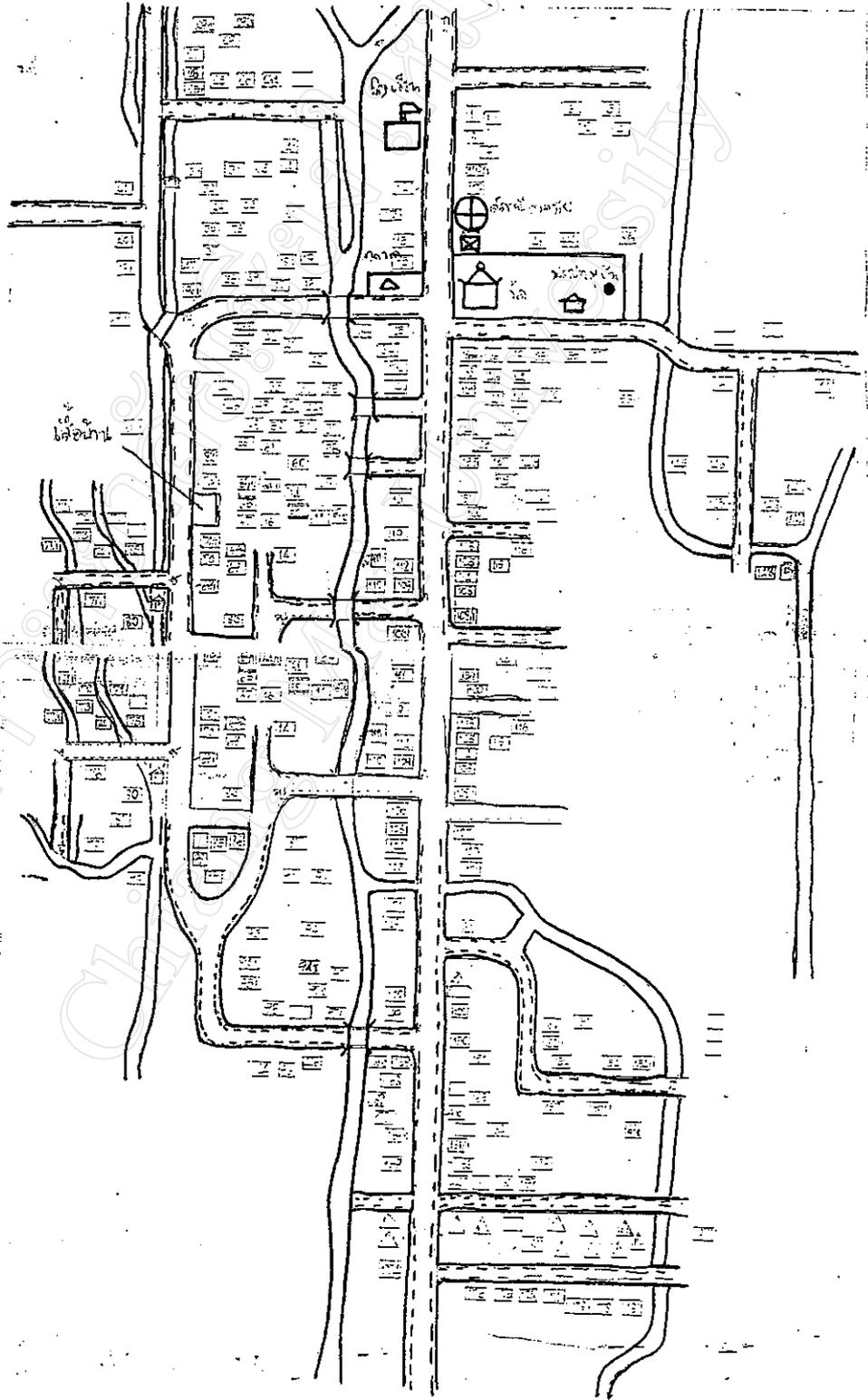
ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

หมู่บ้านเหมืองจี้ หมู่ที่ 1 ตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ซึ่งมีอายุเก่าแก่ประมาณ 150 ปีขึ้นไป ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองทางทิศใต้ประมาณ 12 กิโลเมตร ผู้อาวุโสในหมู่บ้านเล่าให้ฟังย้อนหลังไปเท่าที่จำได้ว่า สาเหตุที่มีชื่อเรียกว่าบ้านเหมืองจี้ เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมามีบริเวณหมู่บ้านมีป่าไม้ชนิดหนึ่งชื่อว่า ไม้จี้ ซึ่งเป็นไม้ที่ใช้ทำเชื้อเพลิงในการจุดไฟขึ้นมากมาย ประกอบกับมีแม่น้ำลำธารไหลผ่านในหมู่บ้านเกิดเป็นลำเหมือง ต่อมาจึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า บ้านเหมืองจี้ ภายในหมู่บ้านมีประชากรรวมกันทั้งหมด 1,086 คน จำนวน 305 หลังคาเรือน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 14,855 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรมประมาณ 4,446 ไร่ ในหมู่บ้านมีวัดเหมืองจี้ซึ่งเป็นจุดศูนย์รวมของคนในหมู่บ้าน ซึ่งแต่เดิมเป็นสถานที่เล่าเรียนหนังสือของเด็กชาย ต่อมาปี พ.ศ.2482 สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลำพูนร่วมกับชาวบ้านจัดสร้างโรงเรียน เรียกชื่อว่าโรงเรียนบ้านเหมืองจี้ราษฎร์อุปถัมภ์ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนตั้งแต่ชั้นเด็กเล็กจนถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ปัจจุบันมีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 242 คน

การคมนาคมเข้าสู่หมู่บ้านสามารถเดินทางจากตัวเมืองจังหวัดลำพูน โดยรถโดยสารประจำทางเข้าสู่หมู่บ้านโดยผ่านอำเภอป่าซาง ซึ่งเป็นถนนสายเก่าหรือใช้เส้นทางถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ ระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตรจากตัวอำเภอถึงหมู่บ้าน การคมนาคมในหมู่บ้านซึ่งแต่เดิมเป็นถนนลูกรัง ปัจจุบันได้เปลี่ยนสภาพเป็นถนนลาดยาง ทำให้หมู่บ้านมีเส้นทางคมนาคมต่อกับภายนอกสะดวกยิ่งขึ้น ท่าเลที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่มโดยมีลำเหมืองแ่่นไหลผ่านในหมู่บ้าน จึงทำให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีอาชีพในการทำการเกษตร เช่น ปลูกข้าว ปลูกหอม ปลูกถั่ว รวมทั้งมีสวนลำไยภายในหมู่บ้านด้วย

แผนที่ บ้านเหมืองจี้ หมู่ 1

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของหมู่บ้านนี้ มีลักษณะคล้าย ๆ กับบ้านทั่วไปในชุมชนภาคเหนือ คือจะปลูกบ้านอยู่ใกล้ ๆ กันตามเครือข่าย ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าอยู่คุ้มเดียวกัน หมายถึงบ้านของพ่อแม่ ลูก และญาติใกล้เคียงจะอยู่บริเวณเดียวกัน ลักษณะของบ้านส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไม้ บ้านคอนกรีตรูปทรงค่อนข้างทันสมัยซึ่งชี้ให้เห็นได้ว่าการยอมรับวัฒนธรรมจากภายนอกอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตามบ้านไม้หลังเล็ก ๆ ก็มีปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง

โครงสร้างทางสังคมของชุมชน

ลักษณะโครงสร้างของครอบครัว

ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนบ้านเหมืองจี้ มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ภายในชุมชนมีตระกูลใหญ่ ๆ 4 ตระกูล คือ ตุงคนคร มหาวรรณตัน มหาวงศ์ทอง มหาวงศ์ จากการศึกษาพบว่า ตระกูลใหญ่นี้จะเป็นผู้มีฐานะดีในหมู่บ้านและเป็นผู้ให้การสนับสนุนในกิจการต่าง ๆ ของวัดเหมืองจี้ สังกัดได้จากการบริจาคสร้างวิหารหรือกำแพงวัด จะมีชื่อและนามสกุลของตระกูลทั้ง 4 ตระกูลปรากฏให้เห็น นอกจากนี้ยังเป็นตระกูลที่เป็นผู้นำหมู่บ้าน เช่น ตระกูลมหาวรรณตัน มหาวงศ์ทอง เป็นต้น

ลักษณะของครอบครัวของคนในชุมชนมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว เมื่อบุตรสาวและบุตรชายโตพอจะมีครอบครัวได้ก็จะแต่งงานโดยฝ่ายชายต้องไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงและอยู่บ้านฝ่ายหญิงจนกว่ามีรากฐาน มีความมั่นคง จึงสามารถแยกครอบครัวออกไปได้ แต่ก็อยู่ในบริเวณคุ้มเดียวกัน จากการพูดคุยกับพ่อหมื่น เล่าให้ฟังว่า แต่ก่อนตนเองต้องอยู่กับครอบครัวของภรรยา เก็บไม้ที่ละแผ่นสองแผ่นจนสามารถสร้างบ้านได้หนึ่งหลัง จึงได้แยกบ้านออกมาอยู่ ต้องทำให้พ่อแม่ของฝ่ายหญิงแน่ใจว่าสามารถอยู่ด้วยกันได้ เมื่อผู้วิจัยถามว่า แล้วพ่อหมื่นจะทำแบบนี้กับลูกสาวหรือไม่ พ่อหมื่นตอบว่าสมัยนี้จะทำอย่างแต่ก่อนไม่ได้แล้ว ต้องช่วยเหลือกัน ใครมีฐานะดีกว่า มีที่อยู่ที่ดีกว่าก็ไปอยู่ที่นั่น จะได้ช่วยกันทำมาหากิน แสดงให้เห็นว่าความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมมีการเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมส่วนบ้านแก้ว ซึ่งเป็นบ้านที่พ่อแม่อยู่โดยทั่วไปแล้วจะยกให้ลูกสาวคนสุดท้ายเป็นผู้ดูแลทั้งบ้านและดูแลพ่อแม่ด้วย

การเมืองและการปกครองของชุมชน

ชุมชนบ้านเหมืองจี้ มีผู้ใหญ่บ้านปกครองหมู่บ้านมาตั้งแต่เริ่มมีการจัดแบ่งเขตการปกครองโดยทางราชการ โดยมีหน้าที่ปกครองคนในชุมชนให้มีความสงบเรียบร้อย นอกจากนี้จะมีผู้นำอย่างเป็นทางการแล้ว คนในชุมชนยังไม่ละเลยซึ่งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมคือ การนับถือคนเฒ่าคนแก่หรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ในฐานะของผู้ให้การสั่งสอน ตักเตือน และข้อแนะนำต่าง ๆ

ปัจจุบันมี นายยุทธนา ปัญญาแก้ว เป็นผู้ใหญ่บ้านและมีคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่าง ๆ 8 ฝ่ายคือ ฝ่ายกิจการป้องกันรักษาความสงบ ฝ่ายกิจการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ ฝ่ายกิจการการปกครอง ฝ่ายกิจการการคลัง ฝ่ายกิจการสาธารณสุข ฝ่ายกิจการสตรี ฝ่ายกิจการการศึกษาและวัฒนธรรม และฝ่ายกิจการสวัสดิการและสังคม มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน บริหารงานในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย มีผู้หญิงร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายเดียวคือ ฝ่ายกิจการสตรี โดยมี นางปราณี ประมะสอน เป็นประธาน และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาสตรีซึ่งเป็นผู้หญิงทั้งหมด โดยมีหน้าที่สำรวจความต้องการของสตรีในหมู่บ้าน เสนอปัญหาและจัดทำแผนโครงการพัฒนาสตรี สนับสนุนกิจกรรมในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรี เด็กและเยาวชน ทำให้เห็นได้ว่าบทบาทของกรรมการฝ่ายกิจการสตรีที่ได้รับจะเกี่ยวข้องกับการทำงานของผู้หญิงในบทบาทดั้งเดิมทั้งสิ้น เนื่องจากชุมชนบ้านเหมืองจี้เป็นชุมชนขนาดใหญ่ จำนวน 305 ครัวเรือน จึงมีการแบ่งเขตการปกครองตามลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่อยู่ใกล้เคียงกันเป็น 8 เขต แต่ละเขตมีจำนวน 20-50 ครัวเรือน ในแต่ละเขตมีหัวหน้าเขตที่ได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้านในเขตบ้านเป็นหัวหน้า มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านในเขต ประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

การประชุมชาวบ้านของชุมชนบ้านเหมืองจี้ มีไม่บ่อยนักซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านจะรับรู้ข่าวสารหรือข้อราชการจากการประกาศเสียงตามสายของหมู่บ้าน หรือจะรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ จากหัวหน้าเขต ซึ่งเป็นผู้ติดต่อประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน การแจ้งข่าวสารของหัวหน้าเขตจะใช้วิธีเดินบอกไปตามบ้านที่เป็นเขตรับผิดชอบของตน

การที่ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้ร่วมกันปกครองดูแลหมู่บ้านให้ปกติสุขนั้นมิใช่เป็นเพราะการมีผู้นำอย่างเป็นทางการอย่างเดียว แต่เนื่องจากคนในชุมชนยังมีความผูกพันในระบบเครือญาติ มีคนเฒ่าคนแก่เป็นผู้ให้คำแนะนำ ซึ่งชาวบ้านยังคงให้ความเคารพนับถือและเป็นหลักพึ่งพิงทางจิตใจของคนในชุมชน เช่น ผู้นำทางด้านพิธีกรรม ผู้นำกลุ่ม

เหมืองฝาย ซึ่งเป็นการเลือกโดยการร้องขอให้มาเป็นผู้นำ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ เป็นผู้
ที่ชาวบ้านยอมรับในความสามารถหรือเป็นการสืบทอดตำแหน่งจากคนรุ่นลูกถึงรุ่นหลาน

ระบบเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

ชาวบ้านในชุมชนบ้านเหมืองจี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร พื้นที่
ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ใช้ทำนาและทำสวนลำไยซึ่งเป็นพืชหลัก ในแต่ละปีที่ฝนตกตามฤดูกาลและมี
อากาศเย็นทำให้ลำไยติดดอกที่สมบูรณ์ จะมีพ่อค้าจากต่างอำเภอมาซื้อเหมาสวนหรือที่ชาวบ้าน
เรียกว่า ขายเขียว ซึ่งจะมีการวางมัดจำเงินซื้อไว้ ในแต่ละปีสามารถทำรายได้ไร่ละประมาณ
16,000 บาท เมื่อถึงระยะเวลาเก็บลำไยคนในหมู่บ้านก็จะมีรายได้จากการคัดเลือกลำไย โดยไป
รับจ้างตามสวนต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ถามถึงการไปรับจ้างเก็บลำไยนั้น มีผู้ใดมาติดต่อ ได้รับการบอก
เล่าว่า เจ้าของสวนจะทำหน้าที่ในการจัดหาแรงงานว่าจ้างคนในหมู่บ้านให้กับผู้มาเหมาสวน โดย
รายได้ของผู้หญิงที่ทำหน้าที่คัดเลือกลำไยใส่ตะกร้า ได้ค่าจ้างวันละ 150 บาท สำหรับผู้ชายทำ
หน้าที่ในการเก็บลำไยจากต้นวันละ 250 บาท ในช่วงเวลาดังกล่าวเศรษฐกิจในชุมชนจะดีมาก
เพราะชาวบ้านมีรายได้เสริม

นอกจากชาวบ้านในชุมชนบ้านเหมืองจี้จะประกอบอาชีพทางการเกษตรแล้ว
หลังจากช่วงฤดูกาลผลิตที่ชาวบ้านได้ปลูกพืชในพื้นที่ของตนแล้ว ผู้หญิงซึ่งมีอายุประมาณ 21 –
32 ปี จะออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านบริเวณนิคมอุตสาหกรรม โดยเป็นพนักงานในโรงงานผลิต
เสื้อผ้าสำเร็จรูป โรงงานประกอบเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น ส่วนผู้ชายในวัยเดียวกับผู้หญิงจะเป็น
คนงานรับจ้างในโรงงานผลิตอาหารสัตว์ ในลักษณะเข้าไป-เย็นกลับ โดยมีรถยนต์รับส่งเข้า-เย็น
ในราคาเดือนละ 250 บาทต่อคน ส่วนคนแก่ผู้หญิงก็จะทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานบ้าง บางคนรับ
จ้างเปียไม้ (การเหลาไม้ใผ่ให้เป็นเส้นบาง ๆ แล้วนำมาถักเป็นเปียเพื่อนำมาเย็บต่อกันเป็นหมวก)
ซึ่งใช้ทำหมวกโดยมีคนในหมู่บ้านใกล้เคียงมารับซื้อในราคาหวลละ 50 สตางค์ คนแก่ผู้ชายก็จะ
เป็นผู้ทำหน้าที่ตัดไม้ใผ่มาเหลาเรียกว่า จักไม้ จะทำในตอนเช้าในขณะที่รอ ผู้หญิงทำกับข้าว
แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของคนในชุมชน การเปียไม้จะใช้เวลาในตอนกลางวันและช่วงที่
ดูโทรทัศน์ในตอนกลางคืน

ระบบความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม

ชาวบ้านเมืองจี้ทุกครอบครัวนับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นวัดจึงเป็นศูนย์กลางของคนในชุมชนในการทำกิจกรรมทางศาสนา งานบุญ งานประเพณีต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าทุก ๆ วันพระจะมีคนเฒ่าคนแก่ไปทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ อยู่เสมอ นอกจากนี้ยังมีการทำบุญในวันสำคัญตามประเพณีอื่น ๆ อีก เช่น การทำบุญงานปล่อย ประเพณีปีใหม่เมือง (สงกรานต์) ทำบุญวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น สำหรับประเพณีที่คนในชุมชนยึดถือว่าเป็นสิ่งที่จะเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้กับครอบครัวและยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา มีดังนี้

- ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า ชาวบ้านทุกคนในชุมชนบ้านเมืองจี้ยังมีความเชื่อให้ความเคารพนับถือมาตลอด โดยมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษ เป็นผู้ดูแลรักษาบ้านและคอยปกป้องดูแลลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข หากครอบครัวใดทำผิดตามข้อห้ามหรือมีกิจกรรมภายในครอบครัว เช่น การแต่งงาน เด็กเกิดใหม่ ฯลฯ จะต้องขอขมาและบอกกล่าวให้ปู่ย่ารู้เสมอ ในส่วนของชุมชนได้กำหนดเอาวันแรม 9 ค่ำเดือน 9 เป็นวันเลี้ยงผีปู่ย่า สิ่งของเครื่องใช้ที่ใช้ เช่น อาหารคาวหวาน หมากพลู เมียง บุหรี่ จะนำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ในการประกอบพิธี ซึ่งแต่ละครอบครัวจะประกอบพิธีเองหรือรวมกันหลาย ๆ ครอบครัวตามเครือญาติของฝ่ายหญิง โดยให้ผู้อาวุโสของครอบครัวนั้นเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม

- ประเพณีการเลี้ยงผีเสื้อบ้านหรือการสืบทอดของหมู่บ้าน ในแต่ละปีเมื่อถึงวันเมื่อถึงวันแรม 9 ค่ำเดือน 10 จะมีการทำบุญสืบทอดของหมู่บ้าน พิธีกรรมนี้เชื่อกันว่าจะนำความผาสุกมาสู่ตนเองและสมาชิกในครอบครัวรวมทั้งสมาชิกในชุมชนด้วย โดยชาวบ้านจะเตรียมอาหารคาวหวาน หมากพลู เมียง บุหรี่มาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ในการทำบุญ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านมารวมตัวกันเพื่อทำพิธีกรรมตามความเชื่อและความศรัทธา นอกจากนี้จะทำบุญตามพิธีกรรมดังกล่าวแล้ว เวลาที่คนในชุมชนจะเดินทางออกจากหมู่บ้านไปไกล ๆ เพื่อทำธุระหรือการไปคัดเลือกทหาร ก็จะมีการบนบานกับเสื้อบ้านเพื่อให้เดินทางปลอดภัยหรือรอดพ้นจากการเป็นทหาร ตาเลาผู้อาวุโสคนหนึ่งหมู่บ้านมีความเชื่อว่าการไปกราบไหว้บนบานกับเสื้อบ้านเป็นเรื่องที่ไม่เชื่อก็น่าเชื่อ เพราะก่อนวันที่หลานชายจะไปคัดเลือกทหาร ตนเองและครอบครัวได้พากันไปกราบไหว้บนบานกับเสื้อบ้านให้หลานชายของตนรอดพ้นจากการเป็นทหารและเมื่อวันคัดเลือกหลานชายของตนก็รอดพ้นจากการเป็นทหารจริงๆ แสดงให้เห็นว่า การที่คนในชุมชนได้กระทำพิธีดังกล่าวเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับตนเองและให้ความนับถือกับเสื้อบ้าน

- ประเพณีตานข้าวใหม่ ชาวบ้านจะกำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปีเป็นวันทำบุญ หลังจากที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวและนำเอาข้าวเก็บไว้ในยุ้งฉางแล้ว ชาวบ้านที่ทำนาและไม่ทำนาทุกคนครอบครัวจะนำข้าวเปลือกหรือข้าวสารใหม่ตามแต่ศรัทธามารวมกันที่วัด และร่วมพิธีทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งเป็นการตอบแทนพระคุณเจ้าแม่โพสพซึ่งเป็นเทพแห่งพืชผลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ช่วยให้ต้นข้าวเจริญงอกงามดี มีผลผลิตสูง

-ประเพณีปีใหม่ (เมือง) เป็นประเพณีโดยทั่วไปของชุมชนภาคเหนือ ปกติจะกำหนดเอาวันที่ 12 ถึง 14 เมษายนของทุกปี ในประเพณีปีใหม่นี้ส่วนใหญ่ทุกคนไม่ว่าจะไปทำมาหากินหรือแยกครอบครัวไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ ภายนอกหมู่บ้านก็จะกลับมายังครอบครัวของตนเองและมีกิจกรรมรวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำกันภายในครอบครัวและในชุมชน กิจกรรมที่ทำกันภายในครอบครัวทุกครอบครัวจะจัดหาอาหารคาวหวานไปถวายพระที่วัด รวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ครอบครัวนั้นนับถือเช่น เลี้ยงเจ้าที่ เลี้ยงผีปู่ย่า ส่วนกิจกรรมที่เป็นของชุมชนนั้นก็มีการขนทรายเข้าวัด สงรับน้ำพระ กิจกรรมการขนทรายเข้าวัดเป็นกิจกรรมที่มีความเชื่อว่า เมื่อเราเดินเข้า-ออกวัดจะมีทรายติดออกมาด้วยซึ่งถือว่าเป็นบาป เมื่อถึงประเพณีปีใหม่ก็ขนทรายเข้าวัดถือเป็นการไถ่บาป จากการสอบถามคนเฒ่าคนแก่ ที่มีความเชื่อเช่นนี้อาจเป็นเพราะในสมัยก่อนเมื่อมีการก่อสร้างวิหารศาลาวัด จะมีการเกณฑ์ให้ชาวบ้านช่วยกันนำทรายมา "ฮ่อม" (รวมกัน) เพื่อเก็บไว้ใช้ในการก่อสร้าง การขนทรายเข้าวัดจะเป็นกิจกรรมที่คนทุกรุ่นในชุมชนยึดถือปฏิบัติเมื่อขนทรายเข้าไปในวัดแล้วก็จะมีการตกแต่งด้วยตุ๊กตากลากหลายสี ทำให้มีบรรยากาศที่สนุกสนาน รื่นเริง และในช่วงวันเวลาดังกล่าวก็จะมีการค้าหัวผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโส ครูบาอาจารย์โดยเฉพาะ ปู่จ๋าน (อาจารย์วัด) และผู้ใหญ่บ้าน กิจกรรมการค้าหัวนอกจากจะทำเป็นกิจกรรมของชุมชนแล้วยังเป็นกิจกรรมของครอบครัวด้วย แต่ละครอบครัวจะจัดเตรียมอาหารคาวหวาน ขนมผลไม้ น้ำมันส้มป่อยไปค้าหัวคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งครอบครัวให้ความเคารพนับถือ หากไม่สามารถทำเสร็จภายในวันเดียวก็จะทยอยไปค้าหัวแต่จะอยู่ในช่วงปีใหม่ ซึ่งกิจกรรมนี้ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ยังคงอยู่และยึดถือไว้ซึ่งประเพณีที่ดีงาม

นอกจากประเพณีที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีประเพณีอื่น ๆ ได้แก่ ประเพณีแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญศพ เป็นต้น ผู้วิจัยได้สังเกตจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในประเพณีต่าง ๆ พบว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทในการจัดเตรียมอาหาร ข้าวของ ดอกไม้ ภูปเทียน

เครื่องใช้ในงานพิธี ส่วนผู้ชายมีบทบาทในการเป็นผู้นำในด้านพิธีกรรม แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของผู้หญิงและผู้ชายว่าผู้หญิงเป็นฝ่ายสนับสนุน ผู้ชายเป็นผู้นำ อีกทั้งการเข้าร่วมในพิธีผู้ชายจะนั่งข้างขวา ส่วนผู้หญิงนั่งทางซ้ายมือก่อนไปทางด้านหลัง ซึ่งเป็นการสืบทอดความเชื่อในเรื่องหญิงซ้าย ชายขวา

ระดับการศึกษาของคนในชุมชน

การจัดการศึกษาของชุมชนบ้านเหมืองจี้ แต่เดิมวัดจะเป็นสถานที่ในการให้การศึกษาแก่ชุมชน ต่อมาปี พ.ศ. 2481 สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลำพูนร่วมกับชาวบ้านจัดสร้างโรงเรียนเรียกชื่อว่า โรงเรียนบ้านเหมืองจี้ราษฎร์อุทิศ โดยสร้างขึ้นบริเวณหน้าสถานีอนามัยบ้านเหมืองจี้ (ปัจจุบัน) โดยมีนายสอน มหาวงศ์ เป็นครูใหญ่คนแรก การจัดสร้างอาคารเรียน ชาวบ้านได้เสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ จัดสร้างอาคารเรียนชั้นหนึ่งหลังเป็นอาคารเรียนแบบ ป.1 ก 6 ห้องเรียน ต่อมาได้มาจัดสร้างอาคารอื่น ๆ เพิ่มเติมเป็นระยะ ๆ ชาวบ้านทุกคนที่เป็นคนดั้งเดิมของชุมชนได้ศึกษาเล่าเรียนที่โรงเรียนแห่งนี้ ปัจจุบันมี นายภูวดล เดคำภาศ เป็นอาจารย์ใหญ่ มีนักเรียนชาย 35 คน หญิง 107 คน รวม 242 คน เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 1 ไปถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีจำนวนครูชาย 3 คน ครูหญิง 13 คน นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางกลุ่มส่งลูกไปเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาในตัวเมืองลำพูนหรือเชียงใหม่ โดยมีรถรับส่งประจำ

สำหรับการจัดการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ จะเป็นการเรียนรู้กันในระดับครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการค้าขายชีวิต ความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ การทำมาหากิน สังเกตได้จากขณะที่พูดคุยกับคนในชุมชนที่กำลังเปียไม้เพื่อทำหมวกก็เห็นเด็กเล็ก ๆ จับไม้เพื่อจะเปียบ้าง แม่ ยาย ก็จะคอยบอกทำให้ทำอย่างนี้โดยให้ดูเป็นตัวอย่างขณะที่ทำ แสดงให้เห็นถึงการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นไปโดยไม่รู้ตัว โดยมีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เป็นผู้ให้ความรู้ตามวัยของลูกหลาน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าชุมชนบ้านเหมืองจี้เป็นชุมชนที่มีการรับวัฒนธรรมจากภายนอก ทำให้การเรียนรู้ของคนในชุมชนจากภายนอกมีมากขึ้น เช่น จากการพูดจาพบปะสนทนากับพ่อค้าแม่ค้าทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐ นอกจากนั้นแล้วยังได้รับความรู้เพิ่มเติมจากสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์อื่น ๆ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

สื่อที่มีอยู่ในชุมชนและแหล่งการรับข่าวสารข้อมูลของชุมชน

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปคลุกคลีและสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนบ้านเหมืองจี้พบว่า ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง แต่เกือบทุกหลังคาเรือนมีวิทยุ เครื่องรับโทรทัศน์ เป็นของตนเอง ดังนั้นชาวบ้านจึงมีโอกาสนในการรับข่าวสารข้อมูลทางสื่อวิทยุกระจายเสียงและจากเครื่องรับโทรทัศน์ ซึ่งสามารถรับสัญญาณได้ 5 ช่องคือ ช่อง 3 5 7 9 และ 11 ส่วน ITV นั้นไม่สามารถรับได้ นอกจากบ้านที่ใช้เสาอากาศของ ITV เท่านั้น การเปิดรับข่าวสารจึงเป็นไปตามความต้องการของตนเองและครอบครัว สื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนจำแนกได้ดังนี้

สื่อบุคคล

ชาวบ้านมีการพบปะสนทนากันทำให้เกิดการรับข่าวสารข้อมูลถ่ายทอดถึงกัน การถ่ายทอดข้อมูลโดยการสนทนาจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน การเจ็บไข้ได้ป่วย ดินฟ้า อากาศ การประกอบอาชีพ บุคคลในชุมชนที่ถ่ายทอดข่าวสารกันประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าเขต พ่อค้าแม่ค้าในหมู่บ้าน พ่อค้าแม่ค้าเร่ สมาชิกในครอบครัว ญาติ เพื่อน พระ เจ้าหน้าทีจากหน่วยงานราชการ เช่น ครู พัฒนาการ เจ้าหน้าที่อนามัย เป็นต้น

การแจ้งข่าวสารหรือการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลของผู้ใหญ่บ้าน จะถ่ายทอดข่าวสารหลังจากที่ได้ไปประชุมและต้องการแจ้งให้ชาวบ้านทราบ โดยประกาศเสียงตามสายของหมู่บ้านและแจ้งผ่านหัวหน้าเขตแต่ละเขตนำไปแจ้งกับชาวบ้านในเขตรับผิดชอบอีกครั้งหนึ่ง ส่วนเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการใช้วิธีติดต่อผ่านผู้ใหญ่บ้าน เช่น การดำเนินกิจกรรมของโรงเรียน นอกจากนี้ยังพบว่าบริเวณร้านค้าของก็จะเป็นที่พบปะสนทนาของคนในชุมชน เช่น ครู ตำรวจ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่รวมทั้งชาวบ้านด้วย

แหล่งเผยแพร่ข่าวสารในหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่งคือ วัดเหมืองจี้ ซึ่งเป็นวัดประจำหมู่บ้านที่ชาวบ้านใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา เช่น การทำบุญในวันพระ การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า วันสำคัญทางศาสนา วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น การทำบุญเหล่านี้พระสงฆ์ได้มีโอกาสพบกับชาวบ้าน และชาวบ้านได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกันในการจัดกิจกรรมดังกล่าว นอกจากนี้วัดยังเป็นแหล่งรวมของชาวบ้านในการพัฒนาวัดในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

การติดต่อสื่อสารกับพ่อค้าแม่ค้าในหมู่บ้าน หมู่บ้านแห่งนี้มีร้านค้า 7 ร้าน เป็นร้านขายกล้วยเดี่ยว ของชำ อาหารสด อาหารแห้ง และเครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านค้าเหล่านี้ตั้งกระจายกัน ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกับร้านค้าใดก็จะไปซื้อสินค้าจากร้านนั้น ภายในหมู่บ้านมีตลาดอยู่ 1 แห่ง ซึ่งเปิดขายตั้งแต่ตี 5 ถึง 7 โมงเช้า สินค้าส่วนใหญ่เป็นผักสดซึ่งปลูกกันภายในหมู่บ้าน ของแห้ง ของชำ ขนมหวาน ซึ่งคนในหมู่บ้านนำมาขายเอง ดังนั้นแม่ค้าพ่อค้าและชาวบ้านจึงมีโอกาสได้พบปะแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลกัน สำหรับพ่อค้าแม่ค้าแรกที่เข้ามาขายของในหมู่บ้าน เช่น ขายน้ำปลา แวนดา ยาชูกำลัง หรือพ่อค้าที่เข้ามาติดต่อรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร เช่น ลำไย ซึ่งการติดต่อดังกล่าวเป็นการติดต่อกันระยะยาวตลอดช่วงของการดูแลผลผลิตจนถึงขั้นเก็บเกี่ยวไปจำหน่าย ชาวบ้านจึงต้องมีการรายงานความคืบหน้าของสินค้า การติดต่อกันนอกจากจะติดต่อกันด้วยวาจาแล้วยังมีการติดต่อทางโทรศัพท์อีกด้วย ดังนั้นจึงชี้ให้เห็นว่าแม่ค้าพ่อค้าและชาวบ้านมีโอกาสแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลกันและในขณะเดียวกันพ่อค้าแม่ค้ายังเป็นผู้รับและผู้ส่งข่าวสารให้กับชาวบ้านด้วย

ส่วนบุคคลที่อยู่ในวัยแรงงานของหมู่บ้านทั้งหญิงและชาย ส่วนใหญ่จะออกไปทำงานใน ตัวเมืองลำพูนหรือในนิคมอุตสาหกรรม เป็นกลุ่มที่มีโอกาสได้รับข่าวสารจากภายนอกชุมชนจากบุคคลที่อาศัยนอกชุมชน ดังนั้น ข่าวสารข้อมูลที่นำมาถ่ายทอดให้กับสมาชิกในครอบครัวจึงแตกต่างจากข่าวสารที่ได้รับในชุมชน ซึ่งเป็นข่าวที่ทันสมัยและเมื่อสมาชิกในครอบครัวนำไปถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนก็จะมีอาการอ้างถึงบุคคลที่ออกไปทำงานนอกชุมชนว่าเป็นผู้นำข่าวนั้นมาถ่ายทอดทำให้รู้สึกข่าวที่ทันสมัยและน่าเชื่อถือมากขึ้น

แหล่งถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอีกแหล่งหนึ่งคือ เมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านเช่น งานประจำปีของโรงเรียน งานทำบุญตามประเพณีต่าง ๆ งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น จะมีการรวมกลุ่มของแม่บ้านเพื่อจัดเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงพระและเลี้ยงแขก ในขณะเดียวกันการทำงานของกลุ่มดังกล่าวมีการพูดคุยกัน รวมทั้งมีการเรียนรู้ในขณะทำกิจกรรมด้วย เช่น การซักถามและการหัดทำอาหารแต่ละชนิด การทำดอกไม้ ทำขนม ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน สำหรับการรวมกลุ่มของเพศชายเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อปรึกษาหารือในเรื่องงาน การจัดเตรียมสถานที่และพิธีการต่าง ๆ ตลอดจนพูดคุยกันในเรื่องการประกอบอาชีพ การกีฬาหรือพูดคุยกันในขณะดื่มสุรา

สื่อสิ่งพิมพ์

หมู่บ้านเหมืองจี้มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านจำนวน 2 แห่ง แห่งหนึ่งอยู่ติดกับตลาดสด เป็นที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้รับหนังสือพิมพ์ 2 ฉบับต่อวันคือไทยรัฐและไทยนิวส์ ซึ่งจัดไว้บริการในที่อ่านหนังสือ นอกจากนี้ยังมีวารสาร นิตยสารเก่าซึ่งได้รับการบริจาคจากสมาชิกชุมชนจำนวนหนึ่ง ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ใกล้กับบริเวณที่อ่านหนังสือ ส่วนอีกแห่งหนึ่งอยู่ใกล้กับบ้านเหล่า (บ้านท่า) เป็นที่อ่านหนังสือที่ชาวบ้านจัดสร้างขึ้นโดยใช้วัสดุที่ช่วยกันหามาสมทบและช่วยกันก่อสร้างโดยไม่ใช้งบประมาณของทางราชการ ซึ่งจะหมุนเวียนหนังสือพิมพ์จากที่อ่านหนังสือแห่งที่ 1 ตลอดจนวารสาร นิตยสาร อื่น ๆ และเอกสารแผ่นพับ โปสเตอร์เพื่อการรณรงค์และเผยแพร่ความรู้ให้กับประชาชน เช่น เอกสารของสาธารณสุข เกษตร เป็นต้น

ผู้ที่สนใจมาอ่านหนังสือพิมพ์ของคนในชุมชน ได้แก่ ผู้ชายอายุประมาณ 25 – 35 ปี มานั่งอ่านหนังสือพิมพ์บริเวณที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน มีความสนใจในข่าวการเมือง ข่าวกีฬา และติดตามข่าวความเคลื่อนไหวทางการเกษตร ส่วนผู้หญิงจะนิยมอ่านหนังสือดารานักภาพยนตร์ คู่สร้างคู่สม หนังสือแพชั่น หนังสือเรื่องย่อของละครโทรทัศน์ที่ร้านเสริมสวยในหมู่บ้าน ชื่อร้านแอ็ด เจ้าของร้านเป็นผู้หญิงอายุประมาณ 25 ปี ชอบอ่านหนังสือดังกล่าวและบางเรื่องนำมาเป็นคติสอนใจในการดำรงชีวิตได้ เนื่องจากเจ้าของร้านประสบกับปัญหาครอบครัวแตกแยก นอกจากหนังสือดังกล่าวจะมีไว้ประจำร้านสำหรับบริการลูกค้าแล้ว เด็กวัยรุ่นผู้หญิงมักจะมาขอยืมไปอ่านบ้าง ทำให้เชื่อว่าวัยรุ่นในชุมชนแต่งตัวทันสมัย ทรงผม เลื้อยกางเกง มีลักษณะเหมือนกับในหนังสือ อาจเป็นเพราะเด็กวัยรุ่นเหล่านั้นจดจำและเลียนแบบดาราในการแต่งกาย ซึ่งเสื้อผ้า ต่าง ๆ ก็หาซื้อได้ไม่ยากในตัวเมืองลำพูน

วิทยุกระจายเสียง

การรับฟังวิทยุกระจายเสียงของชาวบ้านเป็นการเปิดฟังตามความสนใจ บ้านที่ผู้วิจัยพักอาศัยอยู่จะเปิดเพลง ข่าวสารบ้านเมือง ข่าวสารราคาพืชผลทางการเกษตร เพราะเป็นบ้านที่คนในครอบครัวทำธุรกิจทางการเกษตร จึงมีความสนใจรับฟังข่าวสารอยู่เสมอ ชาวบ้านในหมู่บ้านนิยมทำงานพร้อมกับฟังวิทยุไปด้วย เช่น เปียไม้เพื่อทำหมวก ขายของ ทำสวน รายการที่ผู้หญิงวัยครองเรือนฟังจะเป็นละครซอพื้นเมืองหรือข่าวรอบฟ้าลานนาไทย ซึ่งผู้จัดใช้

ภาษาพื้นเมืองในการออกอากาศ สำหรับผู้ชายกลุ่มอายุ 30-60 ปี นิยมฟังเพลงลูกทุ่ง ชาวครอบครัว ซึ่ง เป็นชาวสารทงถิ่นและชาวรอบฟ้าลานนาไทย สำหรับกลุ่มวัยรุ่นทั้งหญิงและชาย นิยมฟังรายการเพลง พ่อหมื่น เล่าว่า แต่เดิมสมัยที่พ่อยังเป็นหนุ่มอยู่ มีวิทยุอยู่ไม่กี่เครื่องใน หมู่บ้าน ต้องไปอาศัยฟังจากบ้านของคนอื่น รายการวิทยุสมัยนั้นพ่อจะฟังข่าว ซึ่งมี เป็นประจำทุกวัน ในบทความข่าวก็จะเป็นเรื่องราวต่าง ๆ พูดถึงความ เป็นอยู่ การทำมาหากิน การสอน บุตรหลานให้เป็นคนดี มีศีลธรรม ซึ่งพ่อจดจำได้เป็นบางบทและให้ส่งสอนบุตรหลานสืบมา

สื่อโทรทัศน์

เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง การจัดหาซื้อโทรทัศน์สำหรับ ประจำครอบครัวจึงไม่ใช่เรื่องลำบากมากนัก ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่มีอายุระหว่าง 20 – 50 ปี นิยม ดูโทรทัศน์ในเวลากลางคืนตั้งแต่เวลา 18.00 น. เป็นต้นไป จะดูละครหลังข่าวโดยไม่เจาะจงว่า เป็นช่องใด แล้วแต่ละครของช่องไหนสนุกหรือดาราที่ตนและครอบครัวชอบ การดูโทรทัศน์นอก จากจะดูกันภายในครอบครัวแล้ว ก็มีการดูร่วมกับชาวบ้านที่มาเยี่ยมเยียนพูดคุยกันในตอนกลาง คืนด้วย ทำให้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความคิด วิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือเรื่องราว ต่าง ๆ ของตัวละคร ในขณะที่เดียวกันก็มีการส่งสอนให้ดูจดจำการกระทำ ว่าการ กระทำแบบไหนดี ไม่ดีอย่างไร แบบไหนที่ควรจดจำในระหว่างที่ดูด้วย โดยใช้เนื้อหาของข่าวสาร นั้นเป็นสื่อในการถ่ายทอด ผู้ชายให้ความสนใจมากกับรายการทางโทรทัศน์ประเภทข่าวการเมือง กีฬา เรื่องเกี่ยวกับการเกษตร ส่วนผู้หญิงชอบดูละครทีวีซึ่งเวลาของละครทีวีก็เป็นเวลาที่ผู้หญิง ว่างจากภาระกิจแล้ว

เสียงตามสาย

ในหมู่บ้านแห่งนี้มีบริการเสียงตามสาย ซึ่งผู้ใหญ่บ้านใช้เสียงตามสายนี้ใน โอกาสที่เรียกประชุม ประกาศข่าวสารของทางราชการและของหมู่บ้าน ในตอนเช้าจะมีการใช้ เสียงตามสายถ่ายทอดข่าวในตอนเช้าของสถานีวิทยุ การประกาศข่าวด้วยเสียงตามสายนี้ผู้ใหญ่ บ้านเป็นผู้ประกาศโดยใช้ภาษาของเป็นภาษาพื้นบ้านในการสื่อสาร สำหรับหน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้ บริการเสียงตามสายประกอบด้วยเจ้าหน้าที่อนามัย พัฒนาการ ครู เพื่อให้ประกาศเรียกชาวบ้าน

เข้าอบรม ประชุมชาวบ้าน ประกาศเพื่อการนัดหมาย ก็ใช้เสียงตามสายเป็นเครื่องมือในการติดต่อ

ส่วนที่ 2 ภาพลักษณ์ความเป็นผู้หญิงที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

จากอดีตจนถึงปัจจุบันจะเห็นได้ว่าผู้หญิงและผู้ชายมีพฤติกรรมและบทบาทการแสดงออกที่แตกต่างกัน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสถาบันต่าง ๆ ในสังคมได้ทำหน้าที่ขัดเกลาบทบาทของเพศหญิงและเพศชายให้เป็นไปตามที่สังคมคาดหวัง ซึ่งเชื่อมโยงกับบรรทัดฐานทางสังคม กำหนดว่าเพศหญิงควรมีพฤติกรรมเช่นไรจึงจะเหมาะสม หรือเพศชายควรมีพฤติกรรมเช่นไรจึงจะเป็นที่ยอมรับของสังคม การที่สังคมไทยมีความคาดหวังต่อผู้หญิงและผู้ชายแตกต่างกัน จึงทำให้ภาพลักษณ์ของผู้หญิงและผู้ชายที่สะท้อนผ่านสื่อต่าง ๆ ในชุมชนแตกต่างกันด้วย ผู้หญิงจึงเรียนรู้บทบาทของตนผ่านกระบวนการเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ เช่น พ่อ แม่ ครู พิธีกรรมทางศาสนา สื่อสมัยใหม่ รวมทั้งสื่อภายนอกซึ่งมีอิทธิพลต่อคนในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอในหัวข้อต่อไปนี้

ภาพลักษณ์ความเป็นแม่ศรีเรือน

จากการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความเป็นแม่ศรีเรือนจะสะท้อนผ่านสื่อที่เป็นคำสั่งสอนของพ่อแม่ การอบรมสั่งสอนลูกผู้หญิงให้มีความเป็นแม่ศรีเรือนนั้นจะอยู่ในทุกวัยของชีวิต เช่น ในวัยเด็ก แม่จะสั่งสอนให้ลูกผู้หญิงเรียนรู้เรื่องการบ้านการเรือน โดยเด็กผู้หญิงจะซึมซับบทบาทของผู้หญิงผ่านการกระทำของแม่โดยช่วยแม่ทำงานบ้าน เลี้ยงน้อง ช่วยทำอาหาร ยายผั้น อายุ 82 ปี ผู้อาวุโสคนหนึ่งในหมู่บ้านเล่าว่า ในสมัยก่อนเด็กผู้หญิงจะไม่ได้เรียนหนังสือ เด็กผู้ชายเท่านั้นที่ได้ไปเรียนหนังสือที่วัดเหมืองจี้ เด็กผู้หญิงจะอยู่บ้านและเรียนรู้เรื่องงานจากแม่

เมื่อเด็กหญิงและเด็กชายในชุมชนสมัยดั้งเดิมก้าวเข้าสู่วัยหนุ่มสาว ครอบครัวจะอบรมสั่งสอนลูกผู้หญิงและลูกผู้ชายแบ่งแยกตามบทบาทที่ชัดเจนขึ้น ลูกผู้ชายจะเรียนรู้บทบาทของตนโดยการติดตามพ่อออกไปทุ่งนา การเก็บเกี่ยวข้าว เลี้ยงไม้ ฯลฯ ซึ่งเป็นงานของ ผู้ชาย รวมทั้งเรียนรู้วิชาชีฟต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาจากวัดไปประกอบอาชีพ ส่วนบทบาทของลูกผู้หญิง ครอบครัวจะอบรมขัดเกลาให้ลูกผู้หญิงมีคุณสมบัติประการสำคัญคือการเรียนรู้และเก่งกาจการบ้านการเรือน รวมทั้งปลูกฝังให้เตรียมตัวมีเหย้ามีเรือน ผู้หญิงจึงต้องรู้จักทำอาหาร ตักน้ำ ต่ำข้าว เก็บฟืน เลี้ยง

ลัสต์ เย็บปักถักร้อย ทำงานในไร่ นา รู้จักปรนนิบัติเอาใจผู้อื่น ตลอดจนการวางตนและความประพฤติของผู้หญิงจะมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อความเป็นไปในอนาคตของหญิงโสดมาก คุณสมบัติของผู้หญิงเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นบรรทัดฐานทางสังคมในการประเมินคุณค่าของผู้หญิง กลุ่มผู้สูงอายุได้แสดงทัศนะในเรื่องของผู้หญิงว่า “ผู้หญิงที่ดีจะต้องทำงานบ้านการเรือนเป็น รู้จักดูแลปรนนิบัติพ่อแม่และคนที่อยู่ในครอบครัว ส่วนหญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะต้องรู้จักรักษาวลสงวนตัว ไม่เป็นผู้หญิงใจง่ายให้ผู้ชายล่วงเกินก่อนแต่งงาน คือปักกินก่อนทาน บ่มานก่อนแต่ง ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วก็ต้องซื่อสัตย์ต่อสามี เชื่อฟังสามี พุดจาไปเพราะอ่อนหวาน” พ่อหนานจัน อายุ 70 ปี สมาชิกของชมรมได้กล่าวเสริมว่า “ผู้หญิงที่ดีจะต้องรักษาวลสงวนตัว ไม่นำความเสื่อมเสียมาสู่วงศ์ตระกูล ทำให้พ่อแม่ได้สบายขายหน้า ผู้หญิงจะต้องมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ดูแลพ่อแม่ยามเจ็บป่วยหรือยาม แก่เฒ่า”

ซึ่งจากทัศนะของกลุ่มผู้สูงอายุ ชี้ให้เห็นว่าภาพของผู้หญิงที่จะต้องเป็นผู้หญิงที่มีกิริยามารยาทที่ดี มีความเป็นกุลสตรี ขยันขันแข็ง รู้จักปรนนิบัติเอาใจใส่ผู้อื่น ซึ่งคุณสมบัตินี้จะเป็นพื้นฐานให้ผู้หญิงเตรียมตัวที่จะมีเหย้ามีเรือน ซึ่งเท่ากับว่าจะมีผู้เลี้ยงดูสืบต่อจากพ่อแม่ นอกจากนี้ในชุมชนสมัยดั้งเดิมถือว่าการวางตัวให้เหมาะสมของลูกผู้หญิงจะเป็นเรื่องสำคัญ หากว่าลูกผู้หญิงของบ้านใดประพฤติตนไม่เหมาะสมจะได้รับการตำหนิตีเยนจากชุมชน รวมทั้งตำหนิพ่อแม่ด้วย ดังคำภาษิตที่ว่า “ขโยมดี ย้อนตุ้เจ้า ลูกเต้าดีก็ย้อนพ่อแม่” ดังนั้นพ่อแม่จึงมี ส่วนสำคัญในการอบรมลูกสาวของตนเข้มงวดกว่าอบรมลูกผู้ชาย แม่ตา อายุ 67 ปี เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “สมัยก่อนพ่อแม่จะสอนว่า เรานับถือผีปู่ย่า ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษที่คอยดูแลคุ้มครองครอบครัว การทำให้ผีปู่ย่าไม่พอใจเช่น การให้ผู้ชายที่ไม่ได้นับถือผีตัวเดียวกันถูกเนื้อต้องตัวจะทำให้ผีปู่ย่าโกรธ ซึ่งจะทำให้คนในครอบครัวเจ็บป่วย ผู้หญิงสมัยก่อนจึงต้องมีความรักษาวลสงวนตัว เรื่องที่ผู้หญิงจะประพฤติตัวไม่ดีในสมัยก่อนจึงไม่ค่อยมี อีกอย่างผู้หญิงรุ่นแม่นี้เชื่อฟังพ่อแม่ พ่อแม่จะคอยสอนเสมอว่า กินก่อนทาน มานก่อนแต่งมันป่าดี” นอกจากการอบรมสั่งสอนในเรื่องการวางตัวให้เหมาะสมแล้ว คุณสมบัติของผู้หญิงที่ชุมชนคาดหวังคือ ความเป็นแม่บ้านแม่เรือน หมายถึงการทำงานของผู้หญิงทั้งในบ้านและในไร่ นา หากลูกสาวบ้านใดขยัน ทอผ้าเก่ง ก็จะเป็นที่รำลึกของคนในชุมชน และเป็นที่ยกย่องของผู้ชายในชุมชนด้วย ดังนั้น ผู้หญิงในชุมชนสมัยดั้งเดิมจึงต้องเสริมสร้างคุณสมบัติและรูปสมบัติให้เพียบพร้อมตามค่านิยมของสังคม เพื่อให้ชายจะพึงใจและแต่งงานด้วย ซึ่งถือว่าการแต่งงานเป็นเรื่องสำคัญและเป็นสิ่งที่

พ่อแม่คาดหวังว่าลูกสาวของตนจะมีผู้เลี้ยงดูและหมคนหัวง ซึ่งมีสุภาสิตที่ยืนยันค่านิยมนี้ที่ว่า "ปมี ผัว ปมีที่ม่วนข้าง" หรือ "เป็นสาวเป็นดูราย เป็นหม้ายเป็นดูแคลน" หมายถึงการเป็นหญิงสาวจะถูกดูหมิ่นติฉินนินทาเช่นเดียวกับการเป็นหญิงหม้าย

สำหรับบทบาทของผู้หญิงวัยครองเรือนในชุมชนสมัยดั้งเดิมนั้น การอบรมสั่งสอนในวัยนี้หรือที่เรียกว่าหญิงแม่เรือนนั้นหมายถึงหญิงที่แต่งงานแล้ว ซึ่งจะมีบทบาทที่จำกัดอยู่ในครัวเรือน บทบาทสำคัญคือการเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี รู้จักปรนนิบัติสามี รวมทั้งการเคารพเชื่อฟังและซื่อสัตย์ต่อสามี สถาบันครอบครัวมีอิทธิพลสูงในการอบรมสั่งสอนให้ผู้หญิงรู้จักบทบาทและหน้าที่เหล่านี้ การถ่ายทอดโดยการสอนผ่านสุภาสิต เช่น สอนให้รู้จักหน้าที่ของตน สอนให้รู้จักการแบ่งงานระหว่างหญิงชาย สอนให้รู้จักหาวิชาความรู้ที่จะใช้ในการประกอบอาชีพและการครองเรือนเพื่อจะได้ประพฤติตนให้เหมาะสมกับบทบาท สอนเกี่ยวกับคุณธรรมที่จะอยู่ร่วมกันภายในครอบครัว ดังภาษิตบอกไว้ว่า ผัวบ่นับถือเมีย คำเท่าลำเรือก็บ่ค้าง เมียบ่นับถือผัว คำกองเต้าหัวก็เลี้ยง

พ่อนานตา อายุ 74 ปี ผู้อาวุโสคนหนึ่งในกลุ่มบ้านเล่าถึงหน้าที่ของหญิงแม่เรือนว่า "ผู้หญิงเมื่อแต่งงานกันตามประเพณีแล้ว ก็ต้องทำหน้าที่ของแม่บ้าน ดูแลปรนนิบัติสามี ความซื่อสัตย์และเชื่อฟังสามีถือเป็นเรื่องสำคัญ สมัยก่อนรุ่นของพ่อนานตาที่เป็นเมียจะต้องกราบตีนผัวก่อนนอน ถือว่าเป็นการให้ความเคารพ แต่สมัยรุ่นลูกหลานนี้ไม่มีแล้ว แต่ถึงอย่างไรเมียก็ต้องนับถือผัวเป็นธรรมดา" ผู้วิจัยได้นำประเด็นในเรื่องการปฏิบัติตัวของหญิงแม่เรือนไปพูดคุยกับกลุ่มผู้หญิงสูงอายุหลายคนได้แสดงความคิดเห็นในทำนองเดียวกัน ซึ่งสรุปความได้ว่า เนื่องจากพ่อแม่สั่งสอนว่าเมื่อแต่งงานแล้วจะต้องให้ความเคารพนับถือสามี ต้องซื่อสัตย์ต่อสามี เปรียบสามีเป็นผู้มีบุญคุณคนหนึ่งที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูผู้หญิงต่อจากพ่อแม่ ซึ่งเมื่อพ่อแม่ยินยอมให้แต่งงานกับผู้ชายคนไหนแล้ว ก็ถือว่าพ่อแม่ได้ฝากฝังตนไว้กับผู้ชายคนนั้นให้เป็นผู้ดูแล ฉะนั้นผู้หญิงจึงต้องทำหน้าที่ปรนนิบัติดูแลอย่างให้ขาดตกบกพร่องในหน้าที่ แสดงให้เห็นว่าคำสั่งสอนที่ใช้กล่อมเกล่าบทบาทของผู้หญิงวัยครองเรือนนั้น มีความคาดหวังว่าผู้หญิงที่อยู่ในวัยครองเรือนในสมัยดั้งเดิมจะต้องเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี ให้ความเคารพเชื่อฟังสามี รู้จักปรนนิบัติสามีและให้การยอมรับว่าสามีคือผู้นำครอบครัว ซึ่งในความคาดหวังดังกล่าว พ่อแม่ก็ได้ทำหน้าที่ในการสั่งสอนโดยตรง โดยการบอกหรือการสอนหรือทางอ้อมได้แก่ การสั่งสอนผ่านสุภาสิตสอนหญิงที่สะท้อนภาพของผู้หญิงแม่เรือนที่ดี ซึ่งตัวของหญิงวัยครองเรือนเองก็ยอมรับและยึดถือปฏิบัติ เนื่องจาก

เห็นแบบอย่างจากแม่และซึมซับเอาแบบอย่างและพฤติกรรมนั้นมาปฏิบัติเมื่อตนอยู่ในวัยครองเรือน ซึ่งก็ไม่ต่างจากบทบาทของผู้ชายที่รับแบบอย่างมาจากพ่อ

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ความคาดหวังของสังคมในเรื่องผู้หญิงต้องมีความเป็นแม่ศรีเรือนนั้น ครอบครัวจะมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมดังกล่าวในทุกวัยของชีวิต ทั้งทางตรงและโดยอ้อมบรมสั่งสอน และถ่ายทอดผ่านสุภาพสตรี คำพังเพย การละเล่น ซึ่งเป็นการปลูกฝังทางอ้อม เด็กหญิงจะซึมซับบทบาทของผู้หญิงผ่านการกระทำของแม่โดยแม่จะสอนให้ช่วยทำงานบ้าน เรียนรู้เรื่องงานในบ้าน เพราะครอบครัวเป็นสถาบันหลักเพียงแห่งเดียวที่ผู้หญิงจะมีโอกาสได้เรียนรู้ การปลูกฝังให้ผู้หญิงเรียนรู้การบ้านการเรือนมีความเข้มงวดขึ้นเมื่อผู้หญิงย่างเข้าสู่วัยสาว และเตรียมตัวที่จะมีเหย้ามีเรือน ความประพฤติและการวางตัวของผู้หญิงมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อความเป็นไปในอนาคตของหญิงโสด ดังเห็นได้จากการสั่งสอนผู้หญิงว่าดีจะต้องทำงานบ้านงานเรือนเป็น รู้จักปรนนิบัติดูแลคนในครอบครัว ส่วนหญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานต้องรู้จักรักษานวลสงวนตัว ไม่เป็นผู้หญิงใจง่าย ผู้หญิงที่มีความประพฤติดีแก่การบ้านการเรือนก็จะเป็นที่หมายปองของชายหนุ่ม และเมื่ออยู่ในบทบาทของผู้หญิงวัยครองเรือนก็ต้องเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี รู้จักปรนนิบัติสามี ให้การเคารพและเชื่อฟัง ซื่อสัตย์ต่อสามี ประดุจดั่งนางแก้ว หมายถึงแม่ศรีเรือนผู้ทรงคุณค่าของชาย ซึ่งความเชื่อในเรื่องนางแก้วถือว่าเป็นวัตรปฏิบัติที่สำคัญของหญิงครองเรือน กลไกในการควบคุมความประพฤติของผู้หญิงให้เป็นไปตามที่สังคมคาดหวังจะกระทำผ่านความเชื่อในเรื่องการนับถือผี การดิ้นนินทาของเพื่อนบ้าน ตลอดจนการพ่อแม่ปลูกฝังอบรมลูกชายให้เลือกผู้หญิงที่มีความประพฤติดี มีความเป็นกุลสตรี มาเป็นคู่ครอง จึงทำให้ผู้หญิงในชุมชนยึดถือปฏิบัติตามค่านิยมนั้นและถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม

ปัจจุบันภาพลักษณ์ความเป็นแม่ศรีเรือน พ่อแม่มายังมีส่วนในการถ่ายทอดภาพดังกล่าว การที่เด็กผู้หญิงจะมีความใกล้ชิดกับแม่มากกว่าพ่อ จึงทำให้เด็กหญิงซึมซับพฤติกรรมที่เห็นจากแม่ ดังจะเห็นได้จากการละเล่นของเด็ก ซึ่งเลียนแบบบทบาทของแม่ เช่น เล่นทำกับข้าว เล่นหม้อข้าวหม้อแกง และการที่แม่ขอให้เด็กหญิงช่วยงานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเป็นไปโดยไม่ตั้งใจ การปลูกฝังให้เด็กหญิงเรียนรู้เรื่องงานบ้านมีความเข้มงวดลดลงเมื่อเด็กหญิงเข้าสู่วัยเรียน พ่อแม่ให้ความสำคัญกับการศึกษามากขึ้นโดยเปิดโอกาสให้ทุกเพศได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน

การที่ครอบครัวได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการศึกษามากขึ้น สถาบันการศึกษาจึงเข้ามา มีบทบาทในการถ่ายทอดค่านิยมในเรื่องดังกล่าวแทนสถาบันครอบครัว สังเกตจากการทำกิจกรรมในตอนเช้าของนักเรียนโรงเรียนบ้านเหมืองจี้ พบว่า หน้าที่ที่เด็กผู้หญิงรับผิดชอบคือ การดูแลทำความสะอาดห้องเรียน สถานที่ในโรงเรียน เช่น ห้องพักครู โรงอาหาร และช่วยดูแลน้อง ๆ ส่วนเด็กผู้ชายรับผิดชอบในเรื่องการเปิดห้องเรียน ห้องประชุม ห้องพักครู บางส่วนช่วย ตักน้ำรดน้ำต้นไม้ ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทที่ได้เห็นตัวอย่างจากพ่อแม่ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สังคม กำหนดให้ผู้หญิงและผู้ชายแสดงบทบาทตามที่สังคมคาดหวัง

จากการสอบถามอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเหมืองจี้ พบว่าปัจจุบันอัตราการเรียนต่อของนักเรียนหญิงและชายที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วมีจำนวนมากขึ้น ทั้งเด็กหญิงและเด็กชายจะไปเรียนต่อในตัวเมืองลำพูน การที่เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายมีโอกาสก้าวสู่โลกภายนอกมากขึ้น การรับเอาวัฒนธรรมหรือแบบอย่างจากโลกภายนอกย่อมมีมากขึ้นเป็นลำดับ โอกาสในการรับรู้ข่าวสารจากสื่อที่เป็นโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ มีมากขึ้น สังเกตได้จากทุกบ้านจะมีเครื่องรับโทรทัศน์ วิทยุ มีร้านขายหนังสือพิมพ์ วารสาร มีที่อ่านหนังสือใน หมู่บ้าน จากการศึกษาพบว่าภาพลักษณ์ความเป็นแม่ศรีเรือนยังคงได้รับการผลิตซ้ำผ่านสื่อสมัยใหม่ ซึ่งเป็นภาพที่ตอกย้ำอุดมการณ์ความเป็นแม่ศรีเรือนผ่านการโฆษณาสินค้าอุปโภคและบริโภคในโทรทัศน์ซึ่งจะเป็นภาพของผู้หญิงในบทบาทของแม่ที่มีภาระผูกพันอยู่กับงานบ้านงานครัว โดยมีเด็กผู้หญิงคอยช่วยเหลือ เช่น โฆษณาน้ำมันพืช ซอสปรุงรสต่าง ๆ การโฆษณาเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น เครื่องดูดฝุ่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ภาพของผู้หญิงที่ปรากฏในละครโทรทัศน์สะท้อนภาพของผู้หญิงที่ตีผ่านตัวเอกของเรื่องซึ่งจะต้องเป็นผู้หญิงสวย อ่อนหวาน มีกริยามารยาทเรียบร้อยและต้องรักษาพรหมจรรย์ไว้ให้ชายที่ตนเองรักเท่านั้น แม้ว่าภาพของผู้หญิงจะเปลี่ยนแปลงไปบ้านจากที่เคยทำงานอยู่แต่ในบ้าน มีการขยายขอบเขตงานของผู้หญิงสู่งานนอกบ้านมากขึ้น แต่เมื่อวิเคราะห์อาชีพของตัวละครผู้หญิงยังคงเป็นอาชีพที่สอดคล้องกับบทบาทดั้งเดิมของผู้หญิงในบ้าน เช่น พยาบาล เลขานุการ ซึ่งแตกต่างจากตัวละครผู้ชาย ที่มีอาชีพเป็นหมอ วิศวกร ทนาย ความและเมื่อผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านแล้ว งานในบ้านก็ต้องไม่บกพร่องด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพของผู้หญิงที่มีความเป็นแม่ศรีเรือนจะต้องเป็นผู้หญิงที่มีกริยามารยาทเรียบร้อย มีความเป็นกุลสตรี รักษาวลสงวนตัว มีความรับผิดชอบเรื่องในบ้านมิให้บกพร่อง

ภาพของผู้หญิงที่มีความเป็นแม่ศรีเรือนที่พบในสื่อสิ่งพิมพ์เช่น วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ ได้สะท้อนภาพของผู้หญิงที่มีบทบาทในครัวเรือน ชื่อเรื่องของวารสารหรือนิตยสาร แสดงถึงประเภทของหนังสือซึ่งเหมาะสมกับผู้หญิง เช่น กลุสตรี ขวัญเรือน หญิงไทย สกุลไทย เป็นต้น เนื้อหาของหนังสือเป็นการนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง เช่น การทำอาหาร การทำงานฝีมือ บทความที่เป็นความรู้สำหรับผู้หญิงเรื่องความสวยความงาม แฟชั่นรวมถึง คอลัมภ์การตอบปัญหาชีวิต ปัญหาสุขภาพ เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์ความเป็นแม่ศรีเรือนปัจจุบันสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ยังคงถ่ายทอดและต่อยอดภาพของผู้หญิงที่สังคมคาดหวัง แม้ว่าสื่อบางประเภทจะลดความสำคัญลง เช่น นิทาน ภาษิต คำสอนต่าง ๆ ถูกแทนที่ด้วยสื่อสมัยใหม่ เช่น ละคร โฆษณา ภาพยนตร์โฆษณา แม้ว่ารูปแบบ วิธีการในการถ่ายทอดจะเปลี่ยนไป แต่ภาพของผู้หญิงที่ดีที่สังคมคาดหวังยังปรากฏภาพของผู้หญิงที่มีความเรียบร้อย มีความเป็นกุลสตรีอยู่เช่นเดิม

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเรื่องความกตัญญู

ในชุมชนสมัยดั้งเดิมพบว่า การถ่ายทอดค่านิยมเรื่องความกตัญญูนั้น ครอบครัวมีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอนลูกหลานให้มีความกตัญญูต่อบิดามารดาและเคารพนับถือญาติผู้ใหญ่ เป็นผู้ที่มีพระคุณที่จะต้องทดแทนบุญคุณด้วยความกตัญญูต่อเขาและให้ความเคารพนับถือต่อญาติผู้ใหญ่

พ่อแม่จะสั่งสอนลูกโดยถือว่าพ่อแม่คือพระในบ้าน ลูกคนไหนปฏิบัติตนไม่ดีต่อพ่อแม่จะเป็นกรรมติดตัวไปตลอดและผลกรรมนั้นจะไปส่งลูกหลาน ลูกที่ดีจะต้องไม่เถียงพ่อแม่ เชื่อฟังคำสั่งสอนดังคำภษิตที่ผู้เฒ่าผู้แก่ใช้อบรมสั่งสอนลูกหลาน "คนบ่ฟังกำ บูยาต่ายาย ป้อแม่ แมมีข้าวของมันบ่แพะจักวาย" หมายถึงลูกที่อยู่ในโอวาทของพ่อแม่จะได้รับความสุขความเจริญ เชื่อว่าผู้ที่ทำให้พ่อแม่เสียหน้าตาจะไม่มีความสุขความเจริญก้าวหน้า

ลุงจะตะ อายุ 69 ปี ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ตนได้อบรมสั่งสอนลูกหลานให้เป็นคนดี รู้จักบุญคุณคน การอบรมสั่งสอนก็จะใช้วิธีบอกสอนกันตรง ๆ และจะใช้วิธีการยกตัวอย่างคนในชุมชนที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ อยู่ที่ไหนใครก็ไม่รังเกียจ ผู้วิจัยได้ซักถามต่อไปว่า การแสดงออกอย่างไรของผู้หญิงที่ถือได้ว่าเป็นคนมีความกตัญญู ซึ่งได้รับคำตอบว่า ลูกสาวก็ต้องคอยดูแลปรนนิบัติพ่อแม่ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยามแก่เฒ่า ดังเช่นลูกสาวคนเล็กของลุง ซึ่งตอนนี้อยู่แต่งงาน

แล้วแต่ก็อยู่บ้านเดียวกัน จะเป็นคนคอยดูแลหาข้าวปลาอาหาร ตอนที่แม่ไม่สบายก็ได้ลูกสาวคนเล็กคอยดูแล ส่วนลูกผู้ชายการได้บวชก็ถือว่าเป็นความกตัญญูที่ได้ตอบแทนคุณบิดามารดา ลูกผู้ชายบวชเป็นเณร ตอบแทนคุณแม่ ถ้าบวชเป็นพระถือว่าเป็นการตอบแทนคุณพ่อ และเมื่อผู้วิจัยได้พูดคุยกับตาเลา อายุ 72 ปี ซึ่งเป็นผู้อาวุโสคนหนึ่งในหมู่บ้านก็ได้รับคำตอบเช่นเดียวกันในเรื่องการแสดงความกตัญญูคือ ลูกสาวต้องเป็นผู้อยู่ดูแลปรนนิบัติพ่อแม่ ยามพ่อแม่แก่เฒ่า ซึ่งเป็นที่ยึดถือปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิม พ่อแม่จะยกเฮือนเกົก (หมายถึง เรือนของพ่อแม่ซึ่งยกให้เป็นสมบัติแก่ลูกสาวคนเล็ก) ให้ลูกสาวและอยู่กับลูกสาวโดยอุ่นใจว่าเมื่อเจ็บป่วยก็มีคนคอยดูแล

นอกจากนี้ การถ่ายทอดค่านิยมเรื่องความกตัญญูในสมัยดั้งเดิมนั้น ยังถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมที่สำคัญคือ การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในประเพณีปีใหม่เมืองซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่ลูกหลานได้รำลึกถึงพระคุณของบิดามารดาตลอดจนญาติผู้ใหญ่ ทั้งที่ยังมีชีวิตและเสียชีวิตไปแล้ว โดยการถวายภัตตาหารหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าทานขันข้าว เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษหรือญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และการทานขันข้าวคนเฒ่าคนแก่คือการนำสำหรับอาหารไปมอบให้แก่บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือผู้ที่ชาวบ้านนับถือ ซึ่งมักกระทำกันในวันพฤหัสบดี ส่วนการดำหัวเป็นการไปคารวะผู้เฒ่าผู้แก่ บิดามารดา ญาติพี่น้องผู้อาวุโสหรือผู้มีบุญคุณ หรือผู้ที่เคารพนับถือเพื่อเป็นการขอขมาลาโทษอันเนื่องมาจากที่อาจได้ประพฤตินิสัยที่ไม่สมควรต่อท่านเหล่านั้น เครื่องพิธีสำหรับดำหัวประกอบด้วย ข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียน น้ำมันส้มป่อยและของบริวารอื่น ๆ เช่น มะม่วง มะพร้าว แดงกวา มะพร้าวอ่อน กล้วย อ้อย ขนม ข้าวต้ม หมากพุด เมี่ยง บุหรี่ หรือมีเงินทองใส่ไปด้วยก็ได้ การไปดำหัวจะไปกันเป็นขบวนญาติพี่น้อง เมื่อไปถึงบ้านของคนเฒ่าคนแก่ ผู้เป็นหัวหน้าหรือผู้ที่อาวุโสในกลุ่มก็จะนำเอาพานดอกไม้ รูปเทียน และน้ำมันส้มป่อยรวมทั้งหมดที่นำไปดำหัวไปมอบให้ด้วยความเคารพ และกล่าวขอขมาลาโทษเป็นทำนองว่า "วันนี้ เป็นวันเดือนจันท์ปีใหม่ หมู่ลูกหลานทั้งหลายได้มาขอขมาลาโทษและสมาคารวะ พ่ออู๊ยมแม่อู๊ยม แม่่น่าพวกข้าเจ้าทั้งหลายได้ปากกล้าคำเหลื่อลวงเกินด้วยประการใด ๆ ก็ดีขอพ่ออู๊ยมแม่อู๊ยมได้ฮื้อสมาลาโทษแก่ผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลายด้วยเดอะ" ผู้รับการดำหัวจะรับประเคนของแล้วให้พรซึ่งมักจะว่า "เอวังโหนด ดีแล อั้งอะในวันนี้ ก็เป็นวันดีศรีอันประเสริฐล้ำเลิศกว่าวันทั้งหลาย บัดนี้วันวิสังกรานตีปีเก่าก็ล่วงพ้นไปแล้ว ปีใหม่แก้วก็มารอดมาถึง ลูกหลานทั้งหลายก็บ่ละเสียงยังฮืดบ่ลดเสียงยังปาเวณี เจ้าทั้งหลายก็ยังได้น้อมนำมายังมีบุญญาและสุคันโรทะกะสัพพะวัตถุนานา

ทั้งหลาย มาขอสมาคารวะตนตัวผู้ข้า ว่าฉันนี้แท้ดีหลี แม่นว่าเจ้าทั้งหลายได้ปากล้ำคำเหลือ ขึ้นที่ต่ำ ย่ำที่สูง ผิดด้วยกายกัมม วุจิกัมม มโนกัมม ดังอันก็ดีข้าก็จักอโหสิกัมมฮื้อแก่เจ้าทั้งหลาย แม่นว่าเจ้าทั้งหลายจักไปสู่จตุทิศะธรรมาสน์วันตวันออกบอกรับได้หนเหนือ คำขายวาย ล่องท่องเที่ยวบ้านเมือง แลอยู่บ้านของหอเรือน ดังอันก็ดี จูงหื้อชุมเนื้อเย็นใจ แล้วหื้อเป็นที่ปียะมนามักรักจำเวิญใจแก่หมู่คนและเทวดา แล้วจูงหื้อก้านกุงรุ่งเรืองไฟด้วยโภาคะธนะธนัง เข้าของเงินคำ สัมปัตต์ทั้งหลาย แม่นจักกินก็อย่าหื้อได้ผลลาญ จักทานก็อย่าหื้อได้เลี้ยง หื้อมีอายุ มั่นยืนยาวนั้นแท้ดีหลีลัทธิพิติโย...อายุวัฒนโณ สุขังพลัง" เมื่อผู้ให้พรกล่าวจบก็จะยกมือไหว้พร้อมกับพูดว่า "สาธุ" พร้อมกัน ผู้รับการดำห้วจะยกเอาดอกไม้รูปเทียนใส่ไปในพานที่เตรียมไว้ เอามือจุ่มในน้ำมันสั้มป่อยแล้วลูบศีรษะของตนเป็นกริยาว่าได้ดำห้วแล้ว

เมื่อวิเคราะห์พิธีกรรมรดน้ำดำห้วพบว่า การนำเอาเครื่องสมาลาโทษหรือเครื่องดำห้วเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเคารพ ความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อญาติผู้ใหญ่ เมื่อผู้วิจัยพูดคุยกับยายดา อายุ 68 ปี ว่าพิธีกรรมนี้ทุกคนควรจะต้องปฏิบัติหรือไม่ ก็ได้รับคำตอบว่าพิธีกรรมนี้เป็นที่ยึดถือมาแต่โบราณ ถือเป็นวันปีใหม่ หากลูกหลานทำสิ่งใดที่ทำให้พ่อแม่เดือดร้อนใจก็มาสมาลาโทษ ถือว่าได้สำนึกในบุญคุณของบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ ถ้าไม่ปฏิบัติก็จะเป็นการผิดตัวไปตลอดชั่วลูกชั่วหลาน

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความกตัญญู พ่อแม่มีส่วนในการถ่ายทอดภาพดังกล่าวโดยการบอกสอนกันตรง ๆ และทางอ้อมโดยการถ่ายทอดผ่านสุภาสิตคำพังเพย นิทานพื้นบ้าน พิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทานขันข้าวและการดำน้ำดำห้ว เป็นพิธีกรรมที่ได้ปลูกฝังค่านิยมในเรื่องความกตัญญู เน้นย้ำในเรื่องผลกรรมหากทำให้พ่อแม่ทุกข์ใจ นอกจากนี้การที่พ่อแม่ยกเอื้อนเกื้อให้กับลูกสาวคนสุดท้อง ซึ่งเป็นส่วนแบ่งในมรดกเพิ่มขึ้นเป็นพิเศษมากกว่าลูกคนอื่น ๆ ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ลูกสาวได้เลี้ยงดูพ่อแม่จนวาระสุดท้ายซึ่งถือว่าเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ ปัจจุบันพ่อแม่ยังคงสั่งสอนลูกสาวให้มีความกตัญญู รับุญคุณของผู้มีพระคุณ โดยการยกตัวอย่างคนในชุมชนที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ให้ลูกหลานได้ประพฤติเป็นแบบอย่าง การแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาและเป็นสิ่งที่บิดามารดาคาดหวังจากลูกสาวในเรื่องการปรนนิบัติรับใช้ ถือเป็นหน้าที่ที่พึงกระทำต่อบิดามารดา ซึ่งความคาดหวังในเรื่อง ดังกล่าวลูกสาวและลูกชายพ่อแม่จะคาดหวังต่างกัน พ่อแก้วมูล อายุ 72 ปี เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า "การดูแลพ่อแม่ระหว่างลูกสาวและลูกชายนั้นไม่เหมือนกัน ลูกสาวของตนจะรับผิดชอบครอบครัวดี แม้ว่าจะ

แต่งงานแล้วก็ยังมาคอยดูแลคอยให้เงินทองแก่พ่อแม่ไว้ใช้จ่าย ไม่เหมือนลูกชายแต่งงานไปแล้วเงินทองที่หามาได้เขาก็ต้องเอาไว้ใช้จ่ายในครอบครัวของเขา เพราะเขาเป็นผู้ชายต้องรับผิดชอบดูแลครอบครัว แต่เขาบวชให้พ่อแม่ก็ดีแล้วได้เห็นผ้าเหลืองก็พอใจแล้ว"

เมื่อผู้วิจัยได้พูดคุยกับพี่พิน อายุ 40 ปี ถึงเรื่องการแสดงความกตัญญูต่อกตเวทิต่อพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ก็ได้รับคำตอบว่า เรื่องนี้จริง ๆ แล้วพ่อแม่ก็ไม่ได้สอนตรง ๆ เห็นจากพ่อแม่ทำกับพ่ออยู่แม่อยู่ คอยดูแลอาหารการกิน คอยดูแลเมื่อเจ็บป่วย พี่ก็ปฏิบัติตามซึ่งจริง ๆ แล้ว ไม่รู้ด้วยซ้ำไปว่ามันหมายถึงการแสดงความกตัญญู พี่รู้เพียงแต่ว่าเรามีหน้าที่คอยดูแลพ่อแม่ยามเจ็บเป็นเย็นอุ้ม คอยดูแลทุก ๆ อย่าง เสื้อผ้าก็ต้องคอยดูแล พี่อยากให้พ่อแม่ได้ใส่เสื้อผ้าดี ๆ สวย ๆ ชาวบ้านจะได้ไม่ว่าว่าลูกสาวไม่ดูแลเอาใจใส่ จึงชี้ให้เห็นว่าภายใต้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชน บทบาทหน้าที่ของความเป็นลูกผู้หญิงที่ได้รับการถ่ายทอดในเรื่องความกตัญญู กตเวทิตามาอย่างต่อเนื่อง ยังคงปรากฏภาพความเป็นลูกผู้หญิง ผู้ซึ่งปฏิบัติตามจารีตขนบความคาดหวังที่มีต่อภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูพ่อแม่ ความรับผิดชอบทางด้านเศรษฐกิจ ความอยู่รอดของครอบครัว นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงภาระหน้าที่ในการสร้างเสริมความมั่นคงให้กับครอบครัวอีกด้วย

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความกตัญญูที่ผู้วิจัยพบในชุมชนบ้านเหมืองจี้ ที่ยังคงถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมทางศาสนา คือ การรดน้ำดำหัวในประเพณีปีใหม่เมือง ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันเรื่อยมา สืบเนื่องจากการได้เข้าร่วมในกิจกรรมดำหัวคนเฒ่าคนแก่ของชมรมผู้สูงอายุในวันที่ 16 เมษายน 2542 ซึ่งจัดโดยกลุ่มหนุ่มสาวบ้านเหมืองจี้ ในวันดังกล่าวมีการเชิญผู้อาวุโสของหมู่บ้านมารวมกันบริเวณสถานีอนามัย เด็กหนุ่มเด็กสาวจัดเตรียมน้ำขมิ้นส้มป่อย ดอกไม้ รูปเทียนตลอดจนขนมและผลไม้ต่าง ๆ มารวมกัน โดยมีผู้นำกลุ่มกล่าวขอขมาพ่ออยู่แม่อยู่ที่ได้พูดจาล่วงเกิน ซึ่งเนื้อหาไม่แตกต่างจากในสมัยดั้งเดิมมากนัก ผู้อาวุโสก็จะรับการดำหัวโดยการใช้น้ำขมิ้นส้มป่อยลูบหัวและให้พร แม้ว่ารูปแบบของพิธีกรรมจะดูไม่เคร่งครัดมากนักเพราะคนหนุ่มคนสาวให้ความสนใจในเรื่องความสนุกสนานรื่นเริงเสียเป็นส่วนใหญ่ เมื่อสอบถามจากสมาชิกของกลุ่มหนุ่มสาวก็ได้รับคำตอบว่าเป็นกิจกรรมที่ทำทุกปี ได้ดำหัวคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านด้วย และได้พบปะเพื่อนฝูงที่กลับมาเยี่ยมบ้านด้วย ผู้วิจัยพบว่าในช่วงปีใหม่เมือง คนในหมู่บ้านจะมากเพราะบรรดาคนหนุ่มคนสาวที่ออกไปทำงานต่างถิ่นก็จะถือโอกาสนี้กลับมาเยี่ยมบ้าน มีการไต่ถามถึงลูกหลานบ้านอื่น ๆ ว่ากลับมาหรือไม่ หากลูกสาวบ้านใดกลับมาพร้อมกับรถยนต์

มีการแต่งเนื้อแต่งตัวที่ดีก็จะเป็นที่ชื่นชมในสายตาชาวบ้าน นอกจากนี้ การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ของแต่ละครอบครัวก็ยังยึดถือเป็นประเพณีที่ลูกหลานต้องประพฤติปฏิบัติ ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้พูดคุยกับครอบครัวของคุณอรุณี ว่าถ้าไม่ไปรดน้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่จะรู้สึกอย่างไร ก็ได้รับคำตอบว่า ญาติผู้ใหญ่ก็คงจะรู้ว่าเมื่อไหร่ลูกหลานจะไปหา ซึ่งตัวเองจะรู้สึกละอายใจมากที่ไม่ได้ทำตามประเพณี

การปลูกฝังเรื่องความกตัญญู ให้กับผู้หญิงพบว่าโรงเรียนชุมชนบ้านเหมืองจี้ ได้ให้ความสำคัญในวันแม่ วันพ่อ วันครู ผู้วิจัยได้เข้าร่วมในการจัดกิจกรรมวันแม่ โดยทางโรงเรียนเชิญผู้ปกครองของนักเรียนมาร่วมในกิจกรรม นักเรียนหญิงและนักเรียนชายเตรียมกรวยดอกไม้ มากราบแม่ และแม่จะแสดงความรักโดยการโอบกอดลูกพร้อมกับสั่งสอนให้ลูกเป็นคนดี ในวิชาภาษาไทยก็มีการเขียนเรียงความเรื่องแม่และให้เด็กนักเรียนเขียนคำขวัญเทิดทูนพระคุณแม่นอกจากนี้ ในวันดังกล่าวสื่อมวลชนมีบทบาทในการถ่ายทอดค่านิยมเรื่องความกตัญญูโดยใช้ดารานักแสดงมากล่าวอวยพรแม่ทางสถานีโทรทัศน์หรือวิทยุ โดยให้ความสำคัญว่าแม้ว่าจะไม่สามารถมากราบแม่ด้วยตัวเองก็ยังระลึกถึงพระคุณของแม่ โดยใช้สื่อสมัยใหม่เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรักความกตัญญู

จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันครอบครัวยังคงมีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอนผู้หญิงให้มีความกตัญญู ชุมชนยังคาดหวังว่าลูกผู้หญิงต้องคอยดูแลปรนนิบัติพ่อแม่ และต้องรับผิดชอบเรื่องเศรษฐกิจในครอบครัว ซึ่งความคาดหวังในเรื่องดังกล่าวผู้หญิงจะทำไปโดยเลียนแบบการกระทำของพ่อแม่ บทบาทที่ผู้หญิงได้รับจะถูกปลูกฝังโดยไม่รู้ตัว แม้ว่ารูปแบบขงการดูแลครอบครัวจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างเนื่องจากผู้หญิงต้องออกไปทำงานต่างบ้าน ต่างชุมชน การอยู่พร้อมหน้าในครอบครัวจึงไม่ค่อยมีให้เห็นในชุมชนมากนัก เปลี่ยนเป็นการสอบถามข่าวคราวโดยใช้โทรศัพท์ จดหมาย และการกลับมาเยี่ยมเยียนบ้านบ้างเป็นครั้งคราว การตอบแทนบุญคุณพ่อแม่โดยการอยู่ปรนนิบัติเปลี่ยนเป็นการจัดหาอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องอุปโภคบริโภค อุปกรณ์อำนวยความสะดวกแทน นิทานพื้นบ้านที่เคยเล่าสืบต่อกันมาในเรื่องความกตัญญู เช่น ปลาบู่ทอง ก้าวกำดำ เปลี่ยนเป็นภาพยนตร์เรื่องวลีที่เด็กหญิงผู้ซึ่งมีความกตัญญูต่อครอบครัว แม้ว่ารูปแบบการแสดงพฤติกรรมและสื่อที่ใช้ถ่ายทอดจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในชุมชน แต่เนื้อหายังคงสะท้อนภาพของผู้หญิงที่ดีที่มีความกตัญญู

ภาพลักษณ์ในเรื่องคุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่พรหมจรรย์และการได้แต่งงาน

การสะท้อนภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเรื่องคุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่พรหมจรรย์และการได้แต่งงาน ของสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน สืบเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ผู้หญิงต้องมีที่พึ่งพาและคนที่ผู้หญิงจะพึ่งพาก็คือสามีและบุตร ดังนั้นผู้หญิงจึงต้อง พยายามทำตัวให้ดีไม่มีมลทินเพื่อจะได้แต่งงานกับผู้ชายที่ดี ผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในชีวิตคือ ผู้หญิงที่ได้แต่งงานกับผู้ชายที่มียศฐาบรรดาศักดิ์ ตามความเชื่อในสมัยโบราณคือ "สามีเป็นฉัตรแก้วกันแดด ใ้เงาหน้าเงาหลังตลอดเวลา" หรือหญิงจะดีจะชั่วอยู่ที่ผัว หญิงสาวคนใดที่ไม่มีคู่ครองจะเป็นที่อับอายของพ่อแม่และตัวหญิงสาวเอง ผู้หญิงจึงต้องเสริมสร้างคุณสมบัติและอุปนิสัยให้เพียบพร้อมตามค่านิยมของสังคม เพื่อที่ชายจะได้พึงใจและแต่งงานด้วย ดังสุภาษิตที่ยืนยันค่านิยมนี้ว่า "บ่มีผัว บ่มีที่ม่วนซ้ง" หมายถึงหญิงไม่มีสามีจะไร้ความสุข หรือ "เป็นสาวเป็นดูราย เป็นม่ายเป็นดูแคลน" หมายถึง การเป็นหญิงสาวจะถูกดูหมิ่น ตีจิกนินทา เช่นเดียวกับการเป็นหญิงม่าย ดังนั้น พ่อแม่จึงอบรมสั่งสอนลูกสาวให้มีคุณสมบัติประการสำคัญคือ การเรียนรู้และเก่งกาจการบ้านการเรือน ผู้หญิงจึงต้องรู้จักการทำอาหาร ตักน้ำ ตำข้าว เก็บฟืน เย็บปักถักร้อย การทอผ้า ถือเป็นบทบาทหลักอย่างหนึ่งของผู้หญิงในชุมชน

ในชุมชนสมัยดั้งเดิม มีการให้อิสระเสรีในการคบหาสมาคมระหว่างชายหนุ่มและหญิงสาว จนกล่าวกันว่าหญิงสาวมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครอง แต่ก็ยังอยู่ในกรอบประเพณีของการนับถือผีปู่ย่า หรือผีบรรพบุรุษซึ่งเป็นเสมือนเครื่องมือที่ครอบครวั้ใช้ควบคุมพฤติกรรมทางเพศหรือเรื่องชู้สาวของหญิงที่ยังไม่แต่งงานมิให้ทำสิ่งใด ๆ ที่ไม่เหมาะสม การผิดผีจะเป็นกลไกสำคัญที่บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ ใช้ดูแลความประพฤติด้านชู้สาวของหญิงสาว เชื่อกันว่าผีปู่ย่าจะคอยสอดส่องพฤติกรรมของหญิงสาวทั้งในบ้าน ในป่า และในทุ่งนา ในสมัยดั้งเดิมถือกันว่าการนั่งบนกระดานแผ่นเดียวกันหรือเสื่อผืนเดียวกัน การล้วงล้าเข้าไปในห้องนอนของครอบครัว การถูกเนื้อต้องตัวหญิงสาวหรือชั้นรุนแรงที่สุดคือ การได้เสีระหว่างชายหญิง ถือว่าเป็นการผิดผีปู่ย่าหรือผีบรรพบุรุษ จะต้องทำพิธีเซ่นไหว้ขอขมาผีที่เรียกว่าไล่ผี ไม่เช่นนั้นผีบรรพบุรุษฝ่ายหญิงจะโกรธและจะทำร้ายคนในบ้านให้เจ็บป่วยเป็นอันตราย ดังนั้น หญิงสาวจะถูกอบรมให้รักษาวลสงวนตัวตามคำสั่งสอนของคนเฒ่าคนแก่ว่า "กินก่อนตาน มานก่อนแต่ง"

จากการพูดคุยกับกลุ่มผู้อาวุโสเพศหญิงในชุมชน ถึงเรื่องการอบรมเลี้ยงดูลูกผู้หญิงในชุมชนสมัยดั้งเดิมนั้น แม่ตา อายุ 67 ปี เล่าว่า ในสมัยก่อนพ่อแม่จะเข้มงวดกับลูกผู้หญิงใน

เรื่องการปฏิบัติตัวมาก นอกจากลูกผู้หญิงจะต้องรู้จักทำงานบ้านเป็นกุลสตรี มีกริยามารยาทที่ดีแล้วจะต้องประพฤติตัวไม่ออกนอกกลุ่มนอกรทาง ถ้าผู้หญิงคนใดมีความประพฤติไม่ดีที่เรียกว่าเป็นแม่หญิงฮ้าย จะถูกตำหนิติเตียนจากคนในชุมชน พ่อแม่ก็ไม่อยากให้คบค้าสมาคมด้วย ในสมัยก่อนที่ว่า แม่หญิงฮ้ายนั้นแทบจะไม่ค่อยมีเพราะผู้หญิงสมัยก่อนเชื่อฟังพ่อแม่ จะถือคำสั่งสอนของพ่อแม่เป็นเรื่องใหญ่ นอกจากนี้ยังได้รับการสั่งสอนว่าถ้าหากทำตัวไม่ดี มีความประพฤติไม่เหมาะสมจะถูกผีทำร้าย ทำให้ได้รับความเจ็บป่วย

ในเรื่องของความสัมพันธ์ทางเพศ ในชุมชนถือว่าผู้หญิงต้องเป็นผู้รักษาวลสงวนตัวและรักศักดิ์ศรีของตน ดังจะเห็นได้จากประเพณีการแหว่สาว ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายทำงานอยู่กับบ้าน หลังจากรับประทานอาหารเช้าแล้ว ผู้ชายจะเป็นฝ่ายไปหาเรียกว่า “แหว่สาว” และเกี่ยวพาราสีกันด้วยคำคำวคำเคือ การพูดคุยระหว่างชายหนุ่มและหญิงสาวที่มาเกี่ยวพาราสีในตอนกลางคืนต้องอยู่ในสายตาของบิดามารดา ซึ่งการเกี่ยวพาราสีของหญิงสาวและชายหนุ่มนี้มีลักษณะวิมาตรฐานในส่วนของชายหนุ่มก็มักจะหวังไม่มากก็น้อยว่า การเกี่ยวพาราสีหญิงที่ตนหมายปองอาจนำไปสู่การแต่งงาน และยังชายหนุ่มสามารถผูกมัดใจหญิงสาวได้มากคนเท่าใด ก็จะได้รับการยกย่องจากกลุ่มเพื่อนมากขึ้นเท่านั้น ในขณะที่หญิงสาวต้องพยายามระมัดระวังไม่ให้ชายหนุ่มล่วงล้ำ รวมทั้งหลีกเลี่ยงที่จะมีความสัมพันธ์ทางเพศกับชายหนุ่มที่มาติดพันเพราะจะทำให้เสียชื่อเสียง โอกาสที่จะได้แต่งงานก็ลดน้อยลง ทั้งยังเป็นการผิดผีปู่ย่าอีกด้วย นอกจากนี้แล้วถึงแม้ว่าผู้ชายและผู้หญิงจะมีโอกาสพบกันตามสถานที่อื่น ๆ แต่ในแง่ความสัมพันธ์ทางเพศไม่ปรากฏว่าผู้หญิงจะเป็นฝ่ายไปหาผู้ชายก่อน การที่ผู้หญิงได้รับการอบรมสั่งสอนไม่ให้เข้าไปหาผู้ชายในที่ลับหลังตาคน เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นที่นินทาของเพื่อนบ้าน เห็นได้ว่าคนในสังคมมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมหรือแนวประพฤติปฏิบัติของผู้หญิง หากผู้หญิงใดประพฤติออกนอกนอกรทางแล้ว จะได้รับการติเตียนจากคนในชุมชน

พ่อหมื่น อายุ 73 ปี เล่าว่า สมัยก่อนผู้หญิงกับผู้ชายจะได้พูดคุยกันในตอนกลางคืนซึ่งเรียกว่าแหว่สาว โดยที่ผู้หญิงจะให้การต้อนรับและพูดคุยกับชายหนุ่มที่มาเกี่ยวพาราสีได้ แต่ต้องอยู่ในสายตาของบิดามารดา มีการใช้คำคำวคำเคือเป็นสื่อในการโต้ตอบภาษารัก การไปแหว่สาวนั้นจะไปบ้านของผู้หญิงที่ตัวเองรัก ซึ่งพิจารณาแล้วว่าเป็นผู้หญิงที่มีคุณสมบัติเป็นแม่ศรีเรือน มีความประพฤติดี ซึ่งพ่อแม่ก็มีส่วนในการพิจารณาด้วยเช่นกัน

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงคำว้าคำเคื่อในการอุปาวอุปาสว ได้พบเห็นความเกี่ยวข้องและ การตัดสินใจของพ่อแม่หรือญาติพี่น้องต่อการเลือกคู่ของหนุ่มสาวด้วย ถ้าหากพ่อแม่ของฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งไม่ต้องการให้หนุ่มสาวคบกันต่อไปจะด้วยเหตุใดก็ตาม พ่อแม่ก็จะบอกให้ปาวสาวรู้ ซึ่ง ปาวสาวก็จะใช้ช่องของการอุปาวอุปาสวบอกให้กันและกันรู้ ฝ่ายสาวอาจจะบอกกับฝ่ายชายว่า "บ๊อแม่เป็นขาง กำลังเป็นห้าม บะหื้อจายมาแ่อ้วเพ้" ในขณะที่ฝ่ายชายอาจบอกฝ่ายหญิงใน ความหมายเดียวกันว่า "จายมาแ่อ้วเพ้ บ๊อแม่จายข่าง ศรีชะกำลังตางจายดาห้าม บะหื้อเด้ว ตางฮ่วมน้อง" สรุปความได้ว่า พ่อแม่ คนแก่คนเฒ่าห้ามไม่ให้ติดต่อกันอีก ลูกจะทะเลว่าผู้หญิง ที่ดีสมัยก่อนจะต้องรู้จักทำงานบ้านการเรือน มีความประพฤติที่ดี รู้จักรักนวลสงวนตัว ทำงาน เก่ง มีเชื้อสายตระกูลที่ดี เหมาะสมกันทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง สำหรับเรื่องพรหมจรรย์หรือ ความเป็นสาวสดหรือไม่สดที่ชาวบ้านได้เรียกกันนั้น เมื่อฟังจากคำบอกเล่าของพ่อหนานถา อายุ 74 ปี ซึ่งให้เห็นว่าคนในรุ่นก่อนไม่ได้ให้ความสำคัญ เพราะว้าสมัยก่อนสาว ๆ ส่วนใหญ่ก็อยู่กับ บ้าน บะฮ้ายเหมือนสาวสมัยนี้ โดยให้ความหมายของคำว่าแม่หญิงฮ้าย ว่าเป็นผู้หญิงที่มีพฤติ กรรมชอบหลับนอนกับผู้ชายหลายคน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ชาวบ้านมองด้วยความเสียหาย แสดง ให้เห็นว่าเรื่องพรหมจรรย์ก็เป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งที่สังคมคาดหวังจากผู้หญิง เพียง แต่ปรากฏการณ์ของแม่หญิงฮ้ายในสมัยก่อนไม่ปรากฏให้เห็นมากนัก

นอกจากการที่ชุมชนได้ให้คุณค่าเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิงแล้ว การบรรลุถึงจุดหมาย ในชีวิตคือการที่ลูกสาวได้แต่งงานมีครอบครัว ซึ่งพ่อแม่จะอบรมขัดเกลาให้ลูกผู้หญิงมีคุณสมบัติ ประการสำคัญคือการเรียนรู้และเก่งกาจบ้านการเรือน รวมทั้งปลูกฝังให้เตรียมตัวมีเหย้ามีเรือน ผู้หญิงจึงต้องรู้จักการทำอาหารตักน้ำ ตำข้าว เก็บฟืนเลี้ยงสัตว์ เย็บปักถักร้อย บทบาทหลัก อย่างหนึ่งของผู้หญิงสาวคือ การทอผ้า หญิงสาวจะต้องมีความสามารถในการทอผ้า ประเพณี ล้านนาโบราณนิยมที่จะให้หญิงสาวที่จะแต่งงานได้จัดเตรียมเครื่องนอนที่เรียกว่า "สลิ" ซึ่งกล่าว กันว่าทักษะในการปั่นฝ้ายทอผ้าของหญิงสาวจะเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของผู้ชายที่มีแ่อ้วสาวยาม ค่าคั้น หญิงสาวคนใดที่ไม่มีคู่ครองจะเป็นที่อับอายของบิดามารดาและตัวของหญิงสาวเอง ผู้หญิงจึงต้องเสริมสร้างคุณสมบัติและรูปสมบัติให้เพียบพร้อมตามค่านิยมของสังคมเพื่อชายจะ ได้พึงใจและแต่งงานด้วย หรือคำภาษิตพื้นเมืองที่ว่า "เป็นสาวเป็นดูราย เป็นมายเป็นดูแควน" หมายถึงการเป็นหญิงสาวจะถูกดูหมิ่น ดิฉินนินทา เช่นเดียวกับการเป็นหญิงหม้าย การแต่งงาน ของลูกสาวซึ่งคนเฒ่าคนแก่ทั้งชายและหญิงแสดงความคิดเห็นว่า ถ้าหากลูกสาวไม่ได้แต่งงานก็

จะเป็นห่วงว่าเมื่อสิ้นบุญพ่อแม่แล้วจะไม่มีใครดูแล ดังนั้นจึงต้องการให้ลูกสาวได้แต่งงานมีครอบครัวที่ดี พ่อแม่จะได้หมดห่วง จากประเด็นนี้จึงชี้ให้เห็นว่า สังคมยังมองภาพผู้หญิงเป็นเพศอ่อนแอ ต้องมีผู้ปกป้องดูแลซึ่งผู้ปกป้องดูแลที่สังคมให้การยอมรับคือผู้ชาย ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีความเข้มแข็ง เป็นผู้นำ สามารถดูแลเลี้ยงดูผู้หญิงได้

การที่พ่อแม่คาดหวังในตัวลูกผู้หญิงว่าจะต้องแต่งงาน เนื่องมาจากระบบการผลิตในสมัยดั้งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม การทำมาหากินต้องอาศัยกำลังกายและความเข้มแข็ง ดังนั้นหากหญิงใดได้แต่งงานจึงเท่ากับประกันได้ว่าจะมีผู้เลี้ยงดูสืบต่อจากพ่อแม่ และเนื่องจากการแต่งงานตามประเพณีของสังคมภาคเหนือ เมื่อหญิงชายได้แต่งงานกันตามประเพณีแล้ว ฝ่ายชายจะต้องย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านของฝ่ายหญิงและถือเป็นควาญงาน ซึ่งเป็นการเพิ่มแรงงานให้กับครอบครัว

ปัจจุบันความเข้มงวดในการอบรมสั่งสอนลูกผู้หญิงให้ยึดถือในเรื่องคุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่พรหมจรรย์และการได้แต่งงานนั้น ครอบครัวยังคงคาดหวังว่าลูกสาวควรจะมีภรรยาที่รักกมลสงวนตัว ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญ แต่จากการที่ปัจจุบันครอบครัวได้ให้ความสำคัญกับการศึกษา การส่งลูกสาวหลานสาวไปเรียนหนังสือหรือไปทำงานนอกหมู่บ้านมากขึ้น พ่อแม่ก็ไม่สามารถตามไปดูความประพฤติของลูกสาวหลานสาวได้ ดังเช่นที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับพี่นิลวรรณว่า เป็นห่วงลูกสาวที่ไปเรียนหนังสือในเมืองหรือไม่ ก็ได้รับคำตอบว่ายิ่งบ้านเมืองทันสมัยมากขึ้นเท่าไร ความเป็นห่วงลูกสาวก็มากขึ้นเท่านั้น สมัยนี้จะให้ลูกผู้หญิงปฏิบัติตัวเหมือนผู้หญิงสมัยเก่าก็ไม่ได้แล้ว เขาเรียนหนังสือ เขารู้มากกว่าพ่อแม่ คำสอนของพ่อแม่เขาจะเชื่อแค่ไหนก็ไม่รู้ พี่ก็ได้แต่บอกแต่สอนเขาให้เขารู้จักเอาตัวรอด อย่าไปทำอะไรที่เสียหายจะทำให้เสียอนาคต จากประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยได้พูดคุยกับกลุ่มเด็กผู้หญิงประมาณ 3-4 คน ที่เข้าไปเรียนต่อในเมืองว่า พ่อแม่เข้มงวดเรื่องการประพฤติตัวให้เหมาะสม ไม่ชิงสุกก่อนห่ามหรือไม่ ก็ได้รับคำตอบว่าพ่อแม่ยังคงสั่งสอนให้รักกมลสงวนตัว อย่าหลงเชื่อใครง่าย ๆ แต่การปฏิบัติตัวกับเพื่อนผู้ชายนั้นคงไม่เหมือนสมัยก่อน การถูกเนื้อต้องตัวระหว่างเพื่อนหญิงเพื่อนชายนั้นเป็นเรื่องปกติ เพราะเป็นเพื่อนกัน แต่ก็มีเพื่อนคนอื่นเหมือนกันที่ทำเกินขอบเขต มีเพื่อน ๆ เท่านั้นที่รู้ เพราะเขาไม่กล้าบอกพ่อแม่และไม่ต้องการให้พ่อแม่รู้ ซึ่งจากปรากฏการณ์ในสังคมปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงสาวกับชายหนุ่มเป็นไปอย่างเสรีมากขึ้น ผู้หญิงมีโอกาสและมีอิสระเสรีในการคบหาสมาคมกับ

ชายหนุ่มเพิ่มขึ้น ชายหนุ่มก็สามารถเข้าถึงตัวหญิงสาวได้ง่ายขึ้น เมื่อผู้วิจัยได้สอบถามจากคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านว่าปัจจุบันการนับถือผีปู่ย่าเป็นกลไกในการควบคุมความประพฤติของหญิงสาวในชุมชนหรือไม่ ก็ได้รับคำตอบว่า ความเชื่อในเรื่องดังกล่าวได้ลดหายลงไปมาก เนื่องจากความทันสมัยที่เกิดจากการพัฒนาประเทศเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงได้รับการศึกษา ละทิ้งความเชื่อในผีปู่ย่าหรือสิ่งผีไปเพราะคิดว่าเป็นเรื่องล้าสมัย นอกจากนี้การอพยพเคลื่อนย้ายก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงเสื่อมคลายความนับถือผีปู่ย่าลง เมื่อเก้าผีบางคนเสียชีวิตก็ขาดผู้ที่สืบทอดการเป็นเก้าผี ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยได้ถามเพื่อนของผู้วิจัยที่พักอาศัยด้วยว่า ยังเชื่อเรื่องผีปู่ย่าหรือไม่ ได้รับคำตอบว่าเมื่อสมัยที่แม่ยังมีชีวิตอยู่รู้ว่าจะต้องไปเลี้ยงผีปู่ย่าที่บ้านของญาติที่อยู่ในเมือง ทุกคนจะไปรวมกันที่บ้านของญาติแล้วเลี้ยงผีปู่ย่า แต่เมื่อแม่เสียชีวิตแล้วก็ไม่มีใครได้ติดตามเรื่องการเลี้ยงผีปู่ย่าอีกเลย ซึ่งทำให้เห็นว่าการที่ผีปู่ย่าได้ลดความสำคัญต่อสมาชิกในตระกูลลงไป ทำให้ความเข้มงวดในการนับถือผีปู่ย่าเสื่อมคลายลง พร้อม ๆ กับหน้าที่ดั้งเดิมของผีปู่ย่าที่เป็นกลไกในการควบคุมความประพฤติของหญิงสาวมีความหมายลดลง

ความคิดเห็นของผู้ปกครองของนักเรียนที่มีลูกสาวอยู่ในช่วงวัยรุ่นก็ได้รับ คำตอบว่า "ความเป็นห่วงลูกสาวหลานสาวในเรื่องความประพฤติทางเพศนั้น เป็นห่วงกว่าเรื่องอื่น ๆ เพราะหนุ่มสาวสามารถไปมาหาสู่กันได้สะดวกขึ้น เป็นห่วงว่าจะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงศ์ตระกูล เป็นลูกผู้หญิงถ้าเสียความบริสุทธิ์แล้วก็หมดค่า อย่างไรก็ตามเสียก็ต้องให้ถูกต้องตามประเพณี ไม่อยากให้เป็นเหมือนลูกบ้านอื่น ในเรื่องความประพฤติตนไม่เหมาะสมของลูกผู้หญิงนั้น ระหว่างที่ผู้วิจัยเข้าศึกษาในชุมชนได้พบกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นการชูปชิบนิทาหญิงสาวผู้หนึ่งที่ชอบเที่ยวเตร่ ดื่มสุรา และมีค่านินทาถึงหญิงสาวผู้นี้ถึงขั้นเสียหายในทางเพศ ในระยะหลังหญิงสาวผู้นี้เก็บตัวและทราบข่าวว่าป่วย ชาวบ้านสันนิษฐานว่าติดเชื้อเอดส์ และยังมีคำเล่าลือต่อไปว่าสมแล้วเพราะทำตัวไม่เหมาะสม แสดงให้เห็นว่ากลไกที่เข้ามาทดแทนการนับถือผีปู่ย่า เป็นกลไกการควบคุมของคนในชุมชนซึ่งแสดงออกโดยการตักเตือนนินทาและการแสดงความรังเกียจ

ประเด็นคุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่การรักษาพรหมจรรย์นั้น สถาบันสื่อมวลชนเป็นสถาบันหนึ่งที่พยายามสอดแทรกแนวคิดในเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิงเป็นสิ่งที่มีความค่า ดังจะเห็นได้จากบทละครโทรทัศน์ที่พยายามถ่ายทอดให้เห็นคุณค่าของผู้หญิงในการรักษาเนื้อรักษาตัว เป็นหญิงบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นที่หมายปองของชายหนุ่ม เป็นภาพที่สังคมคาดหวังแต่ในขณะเดียวกันสื่อมวลชน

ก็ได้ทำหน้าที่สะท้อนภาพที่เป็นจริงในสังคม คือภาพของความเป็นอิสระในการคบหาสมาคมและความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายที่มีความเสรีมากขึ้น เกิดจากการที่สื่อมวลชนถ่ายทอดวัฒนธรรมตะวันตกทำให้เกิดการเลียนแบบและนำมาปฏิบัติ ถือว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมในเรื่องความเสมอภาคทางเพศ

ส่วนค่านิยมในเรื่องการแต่งงานนั้น คนเฒ่าคนแก่ยังคงคาดหวังว่าลูกหลานสาวควรจะแต่งงานมีเหย้ามีเรือน พ่อแม่จะได้หมดห่วง แต่เมื่อผู้วิจัยได้สอบถามกับกลุ่มผู้หญิงสาวในชุมชน ได้ให้ความสำคัญกับการหาชายได้นอกบ้านมากกว่าการแต่งงานและมีบุตร และแสดงความคิดเห็นว่า “สมัยนี้หากมีงานทำ มีเงินใช้จ่ายอย่างเพียงพอ ได้แต่งตัวสวย ๆ ก็พอใจแล้ว ไม่ห่วงเรื่องแต่งงานหรือไม่แต่งงาน อยู่คนเดียวก็สบายดี ไม่ต้องคอยหุงหาอาหารดูแลลูกผีวเหมือนอย่างแม่เป็น หรือเหมือนกับเพื่อนบางคนจะไปไหนก็ไม่ได้ไป ต้องอยู่ดูแลลูกผีว” ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น ตลอดจนการตื่นรับเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของตนให้สูงขึ้น ทำให้ผู้หญิงให้ความสำคัญในเรื่องการหารายได้มากกว่าการแต่งงานและมีบุตร

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงตามความเชื่อในเรื่องผู้ชายแข็งแรงกว่าผู้หญิงทั้งร่างกายและจิตใจ

ความเชื่อในเรื่องผู้ชายแข็งแรงกว่าผู้หญิงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นความเชื่อที่แสดงถึงความแตกต่างระหว่างหญิงและชาย ซึ่งเป็นเรื่องของเพศที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสภาพข้อเท็จจริงทางธรรมชาติด้านสรีระหรือชีวภาพ กล่าวคือ โครงสร้างของเพศชายทั่วไป เช่น กระดูกกล้ามเนื้อ แข็งแรงกว่าของเพศหญิง ขณะที่สภาพร่างกายของหญิงอ่อนแอกว่า และต้องผูกพันใกล้ชิดชิดกับธรรมชาติ เช่น การมีประจำเดือน การตั้งครรภ์ การคลอดบุตร การเลี้ยงดูบุตรด้วยนม เหล่านี้เป็นต้น จากความแตกต่างในด้านสรีระที่ธรรมชาติกำหนดมาเป็นพื้นฐานนี้เอง ทำให้ครอบครัวและชุมชนแบ่งบทบาทความรับผิดชอบที่สมมุติและยอมรับกันว่าเหมาะสมกับสรีระของแต่ละเพศ รวมทั้งสังคมเองก็คาดหวังให้แต่ละเพศประพฤติปฏิบัติตนตามแบบแผนที่เหมาะสมในสังคมสร้างขึ้น โดยกำหนดว่ากริยามารยาทแบบใดหรือการงานความรับผิดชอบประเภทไหนที่หญิงควรทำหรือชายควรทำ เช่น เพราะความคล่องตัวกว่า แข็งแรงกว่า ฉะนั้นการออกฝึกสงคราม ล่าสัตว์ ทำอาวุธ และกิจกรรมนอกบ้านอื่น ๆ ก็ควรตกเป็นหน้าที่ของชาย ในทางตรงกันข้ามเนื่องจากหญิงต้องมีการมีประจำเดือน ตั้งครรภ์ เลี้ยงลูก จึงควรต้องรับหน้าที่ดูแลบ้าน เตรียม

อาหาร อบรมเลี้ยงดูบุตรอยู่ในบ้าน นอกจากนี้ครอบครัวและชุมชนมีข้อห้ามมิให้ผู้หญิงมีบทบาททางสังคมหรือทางศาสนาที่สำคัญ ๆ เพราะการมีประจำเดือนซึ่งเป็นข้อจำกัดทางสภาพร่างกายของผู้หญิงนั่นเอง

ความเชื่อในเรื่องผู้ชายแข็งแรงกว่าผู้หญิงทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นความเชื่อที่พ่อแม่ คนเฒ่าคนแก่ถ่ายทอดให้กับเด็ก โดยเอาเรื่องเพศของเด็กเป็นตัวกำหนดชื่อ ชื่อของเด็กผู้ชายแสดงถึงความเข้มแข็ง กล้าหาญ หนักแน่น ส่วนชื่อของเด็กหญิงเป็นชื่อที่บ่งบอกถึงความนุ่มนวล อ่อนหวาน สืบเนื่องจากชื่อผู้อาวุโสในหมู่บ้าน เช่น พ่อหนานบุญ พ่อหมื่น พ่ออุ่นเรือน เป็นต้น ส่วนผู้อาวุโสหญิง เช่น แม่ศรีนวล แม่เกศ แม่จันทา เป็นต้น จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความเชื่อผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแรง ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ เริ่มต้นด้วยการแบ่งแยกเพศตั้งแต่การตั้งชื่อ

การอบรมสั่งสอนเรื่องผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแรง ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอของพ่อแม่พบว่า มีการอบรมสั่งสอนโดยการให้ประพฤติปฏิบัติโดยตรง ด้วยการมอบหมายงานที่ต้องใช้แรงงานให้กับเด็กผู้ชาย และการมอบหมายงานในบ้านให้กับเด็กผู้หญิง ในสมัยดั้งเดิมลูกผู้ชายจะเรียนรู้การทำงานจากพ่อ ลูกผู้หญิงจะเรียนรู้การทำงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องในบ้านจากแม่ การซึมซับพฤติกรรมและบทบาทของพ่อและแม่ทำให้เด็กหญิงและเด็กชายเรียนรู้ที่จะรับเอาแบบอย่างตามความเหมาะสมของเพศ เมื่อเด็กหญิงและเด็กชายโตขึ้นเป็นหนุ่มสาว ความแตกต่างทางสรีระร่างกายภายนอกที่มองเห็นชัดเจนว่าเป็นเพศใด อันได้แก่ ความแข็งแรง บึกบึนของสรีระเพศชายและความอ่อนนุ่มของเพศหญิง ทำให้เกิดการกำหนดบทบาททางเพศและบุคลิกภาพของเพศ โดยเชื่อว่าเมื่อร่างกายของเพศชายและเพศหญิงต่างกัน บุคลิกภาพย่อมแตกต่างกันด้วย สังคมจึงกำหนดบทบาทของแต่ละเพศต่างกัน ซึ่งบทบาททางเพศนี้เองมีผลต่อการทำงานที่เหมาะสมกับเพศ เพศชายจึงเหมาะสมกับงานที่กล้าตัดสินใจ คล่องแคล่ว ไม่โลเล กล้าเสี่ยง สนใจในเรื่องเครื่องจักร เครื่องยนต์ ส่วนเพศหญิงเป็นเพศที่มีความอ่อนหวาน อ่อนโยน รักความสะอาด มีความเรียบร้อย จึงเหมาะสมกับงานภายในบ้าน งานในครอบครัว ซึ่งสถาบันครอบครัวมีส่วนในการถ่ายทอดความเชื่อในเรื่องดังกล่าว เห็นได้จากการที่แม่ได้ถ่ายทอดบทบาทของผู้หญิงในครัวเรือน บทบาทของแม่ บทบาทเมีย และมีการปฏิบัติในบทบาทเหล่านี้อยู่เสมอ ในสายตาของลูกสาว เมื่อโตขึ้นแยกครอบครัวออกไปก็จะนำบทบาทของแม่ที่เคยเห็นในครอบครัวไปเป็น

แบบอย่างประพุดต่อไป ครอบครัวจึงเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีการแบ่งแยกงานระหว่างเพศและแบ่งแยกงานตามบทบาทหน้าที่ของเพศอย่างชัดเจน

การที่ชุมชนให้คุณค่าผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแรง ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ มีการแบ่งบทบาทงานในบ้านและชุมชนโดยอาศัยเพศเป็นเครื่องกำหนด ได้แก่ ผู้ชายมีหน้าที่หาเงินรายได้มาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงมีหน้าที่ทำงานบ้าน ประณินิบัติรับใช้คนในบ้านให้มีความสุข เป็นความเชื่อที่เป็นแนวปฏิบัติในครอบครัวและชุมชนว่างานบ้านเป็นงานของผู้หญิง งานนอกบ้านเป็นงานของผู้ชาย การสอนให้ผู้หญิงทำงานบ้านโดยแม่กระทำเป็นตัวอย่าง หลังจากนั้นก็ฝึกหัดทำตามจนกระทั่งสามารถทำเอง นอกจากนี้การที่พ่อแม่พาเด็กไปร่วมกิจกรรมและประเพณีของชุมชนก็เป็นการปลูกฝังความเชื่ออีกแนวทางหนึ่ง เพราะเด็กจะได้เรียนรู้การประพุดปฏิบัติของเพศชายที่ชุมชนยอมรับกัน ส่วนเพศหญิงก็จะได้เรียนรู้บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในชุมชน เช่น ผู้หญิงในชุมชนมีหน้าที่ประกอบอาหารและรับรองแขกที่มาร่วมกิจกรรมและประเพณีของชุมชน

จากการสังเกตของผู้วิจัยในการเข้าร่วมทอดผ้าป่าของกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนบ้านเหมืองจี้พบว่า ในการจัดแบ่งหน้าที่และมอบหมายงานนั้นมีการแบ่งบทบาทอย่างชัดเจนคือผู้หญิงที่มีสถานะเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านก็จะช่วยกันจัดเตรียมดอกไม้ทำสวยดอก กลุ่มแม่บ้านก็จะช่วยกันทำอาหาร ส่วนเด็กสาวก็จะทำหน้าที่คอยต้อนรับแขก คอยบริการน้ำดื่มแก่ผู้มาร่วมงาน สำหรับบทบาทของกลุ่มอาวุโสชายก็จะพูดคุยกันถึงเรื่องพิธีการ การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ และการนับยอดเงินบริจาค เด็กหนุ่มก็จะช่วยกันเตรียมสถานที่กางเต้นท์ จะเห็นได้ว่าทุกคนจะทำหน้าที่ตามบทบาทของตน ซึ่งสอดคล้องกับสถานภาพและบทบาทของตน โดยไม่มีผู้หญิงคนใดไปทำงานที่ไม่เหมาะสมกับตัวเอง เมื่อต้องการที่จะใช้แรงงานในการทำงานหนัก เช่น ยกโต๊ะขนย้ายของก็จะขอแรงงานจากเพศชายซึ่งมองเห็นถึงการแบ่งงานระหว่างเพศหญิงและเพศชายได้อย่างชัดเจน

ปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องดังกล่าว โดยการสังเกตการเล่นของเด็กนักเรียนในโรงเรียนบ้านเหมืองจี้ พบว่า การเล่นของทั้งสองเพศจะแตกต่างกันโดยเด็กชายจะรวมกลุ่มกันเล่นฟุตบอล โดยมีครูชายร่วมเล่นด้วยความสนุกสนาน บางครั้งพลาดไปถูกกลุ่มของเด็กหญิงที่จับกลุ่มคุยกัน ซึ่งเมื่อผู้วิจัยสอบถามจากเด็กหญิงวัย นักเรียนชั้น ป.6 ว่าทำไมไม่ไปเล่นฟุตบอลบ้าง ก็ได้รับคำตอบจากเด็กหญิงวัยและเพื่อน ๆ ว่า เป็นผู้หญิงเล่นไม่ได้ ใครเล่นเขาว่าเป็นทอม จากการสนทนาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมการเล่นของเด็กก็มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความ

เชื่อเรื่องความแข็งแรงและความอ่อนแอให้เด็ก โดยมองว่าการเล่นฟุตบอลจะต้องเป็นผู้ชายซึ่งมีความแข็งแรง ถ้าหากผู้หญิงคนใดเล่นฟุตบอลแสดงว่าเป็นทอมซึ่งต้องการแสดงความแข็งแรงเหมือนผู้ชายซึ่งเป็นการกระทำผิดเพศของตน

การขัดเกลาทางสังคมเรื่องผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแรง ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ พบว่า ในชุมชนมีการอบรมสั่งสอนโดยการให้ประพฤติปฏิบัติโดยตรงการมอบหมายงานที่ต้องใช้แรงงานหนักให้กับเด็กผู้ชาย และมอบหมายงานในบ้านให้กับเด็กผู้หญิง ดังเช่นเมื่อผู้วิจัยได้มีโอกาสสนทนากลุ่มกับเด็กผู้หญิงประมาณ 5 – 6 คน ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – 6 ของโรงเรียนบ้านเหมืองจี้ โดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามว่า นักเรียนได้รับมอบหมายงานจากโรงเรียนด้านใดบ้าง นักเรียนหญิงภายในกลุ่มได้ร่วมปรึกษาหารือกันว่า “งานส่วนใหญ่ที่นักเรียนหญิงได้รับมอบหมายจากทางโรงเรียนจะเป็นเรื่องการควบคุมดูแลห้อง ๆ ในโรงเรียน ทุกเช้าจะมีการแบ่งกลุ่มทำความสะอาดโดยมีที่ ๆ ชั้น ๒. 5 – 6 เป็นหัวหน้าแต่ละกลุ่มก็จะได้รับมอบหมายให้ทำความสะอาดห้องต่าง ๆ ทุกคนในกลุ่มจะช่วยกันทำงานจะมีพวกผู้ชายเท่านั้นที่ไม่ค่อยรับผิดชอบ ชอบเล่นกัน ต่าเขาก็ไม่ฟัง เขาว่าไม่ใช่งานของเขา” และเมื่อผู้วิจัยได้พูดคุยกับเด็กชายวิวัฒน์ อายุ 11 ปี นักเรียนชั้น ๒.5 ว่า ได้รับมอบหมายจากทางบ้านให้ทำงานบ้านอะไรบ้าง ก็ได้รับคำตอบว่า “ส่วนใหญ่แม่จะให้ไปซื้อของจากร้านค้าในหมู่บ้าน ส่วนงานบ้านนั้นมีพี่สาวช่วยแม่ทำอยู่แล้ว” จากการสนทนากลุ่มครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า การที่เด็กหญิงและเด็กชายได้แสดงบทบาทดังกล่าว เป็นผลมาจากการได้รับการขัดเกลาจากครอบครัว ชุมชน การเห็นบทบาทของพ่อแม่ในบ้าน เกิดการเรียนรู้เรื่องบทบาทของหญิงชายว่า ผู้ชายแข็งแรงเหมาะกับงานหนัก งานนอกบ้าน งานที่ใช้แรงงาน ส่วนผู้หญิงอ่อนแอต้องทำงานเบาว่า

จากการศึกษาการประกอบอาชีพของคนในชุมชน พบว่า อาชีพเกษตรกรรมเป็นการอาชีพที่แบ่งแยกงานตามเพศคือจะให้เพศหญิงทำงานที่เบากว่าชาย และเป็นการเกษตรที่เสี่ยงน้อยกว่า ซึ่งในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยได้สังเกตการทำงานในสวนลำไยและการว่าจ้างแรงงานในการเก็บผลผลิตซึ่งผู้วิจัยได้สอบถามจากพี่ปราณี ว่ามีหลักเกณฑ์อย่างไรในการพิจารณาว่าหญิงหรือชายควรได้ค่าจ้างวันละเท่าไร ซึ่งได้รับการบอกเล่าว่า งานที่ผู้ชายทำจะเป็นงานที่เสี่ยง โดยผู้ชายจะเป็นคนปีนขึ้นไปเก็บลำไยบนต้น ส่วนผู้หญิงจะคอยเก็บอยู่ข้างล่าง ผู้หญิงทำหน้าที่คัดเกรดลำไยบรรจุลงในตะกร้า สำหรับค่าจ้างนั้นการทำงานในสวนลำไยผู้ชายจะได้ค่าจ้าง

วันละ 250 บาท ผู้หญิงได้วันละ 150 บาท ซึ่งการแบ่งงานกันทำในลักษณะนี้ตลอดจนค่าจ้างที่ได้รับที่แตกต่างกันสะท้อนความเชื่อเรื่องผู้ชายแข็งแรงกว่าผู้หญิง

จากการสอบถามหญิงชายในชุมชนบ้านเหมืองจี้ที่ออกไปทำงานนอกชุมชนส่วนใหญ่พบว่า ผู้หญิงจะทำงานที่สัมพันธ์กับบทบาทดั้งเดิม เช่น ทำงานในโรงงานผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นแม่บ้านในสำนักงาน เป็นต้น ส่วนผู้ชายที่ไปทำงานที่นิคมอุตสาหกรรมจะทำหน้าที่เกี่ยวกับเครื่องจักร เช่น โรงงานผลิตชิ้นส่วนอุปกรณ์ไฟฟ้า งานก่อสร้าง เป็นต้น เมื่อสอบถามว่ามีความพอใจกับงานที่ทำอยู่หรือไม่ก็ได้รับคำตอบว่า งานที่ทำอยู่ก็เหมาะสมกับตัวเองแล้ว เป็นผู้หญิงก็ต้องทำงานที่เหมาะสมกับผู้หญิงจะทำงานหนัก ๆ เหมือนผู้ชายก็ไม่ได้ แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงก็มีทัศนคติทางด้านดีกับงานที่สังคมกำหนดว่าบทบาทหญิงชายแบบเดิมคือ ผู้ชายแข็งแรง ฉลาดกว่า ต้องทำงานที่หนักกว่า ต้องทำงานใช้สมอง ส่วนผู้หญิงทำงานที่เบากว่าผู้ชาย งานบริการ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดและสร้างภาพจนทำให้ผู้หญิงอ่อนแอในขณะที่ผู้ชายเป็นผู้ที่แข็งแรงกว่า

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการที่สังคมได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงโดยใช้สรีระเป็นตัวกำหนดทำให้ผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเพศที่อ่อนแอ จากการกล่อมเกลாத่างสังคมและการผลิตซ้ำในระบบความเชื่อ หญิงเป็นแม่บ้านแม่เรือน ทำให้ผู้หญิงมีความเชื่อเช่นนั้นและไม่รู้สึกคับข้องใจในบทบาทที่ได้รับมอบหมายแต่อย่างใดและยังยึดถือปฏิบัติให้เป็นไปตามบทบาทที่สังคมคาดหวัง

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เกี่ยวกับเรื่องในบ้านเป็นของหญิง

จากการศึกษาพบว่า ภาพที่สังคมคาดหวังในเรื่องดังกล่าวได้สะท้อนผ่านกิจกรรมในประเพณีการเกิด คือ การอยู่เดือนหลังคลอดของแม่ซึ่งสืบเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าถ้าเด็กเกิดมาเป็นผู้หญิง ผู้ใหญ่จะเอาเข็มและด้ายวางไว้ในกระดังง์เด็กเพื่อเป็นเคล็ดให้มีความสามารถด้านเย็บปักถักร้อย ปั่นด้ายทอผ้า และผู้เป็นแม่จะต้องอยู่เดือนให้นานกว่า 30 วัน ถือว่าเป็นการเผื่อหูก เผื่อฝ้าย หมายถึงให้ลูกผู้หญิงเก่งการบ้านการเรือน มีความขยันขันแข็ง เป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดีเมื่อโตขึ้น ส่วนเด็กที่เกิดเป็นผู้ชายผู้ใหญ่จะเอาของมีคมใส่กระดังง์เพื่อเป็นเคล็ดไม่ให้ของมีคมมาทำร้ายได้ เนื่องจากลูกผู้ชายจะต้องออกไปเล่าเรียนและผจญภัยภายนอกโดยผู้เป็นแม่จะอยู่เดือนเพียง 29 วัน ไม่มากไปกว่านี้

เมื่อเด็กหญิงและเด็กชายโตขึ้นแม่จะเป็นผู้บรมสั่งสอนลูกสาว พ่อจะเป็นผู้ดูแลลูกชาย กิจกรรมการแบ่งแยกเพศได้กระทำผ่านกระบวนการแบ่งงานกันทำทั้งในบ้านและนอกบ้าน แม่จะ

ถ่ายทอดการทำงานบ้านให้แก่ลูกเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระในบ้าน เช่น ช่วยดูแลน้อง กวาดบ้าน ถูบ้านและคอยช่วยเหลือแม่ในขณะที่ทำกับข้าว แม่ปิ่น อายุ 63 ปี ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เมื่อตอนที่ยังเป็นเด็กจะต้องช่วยแม่ทำงานในบ้านทุกอย่าง ตักน้ำ ล้างถ้วย เลี้ยงน้อง อายุประมาณ 9 ขวบ แม่ก็สอนให้หนึ่งข้าวต้องตื่นแต่เช้าพร้อมแม่ และช่วยแม่ทำกับข้าว พอโตเป็นสาวก็รับหน้าที่หุงข้าวหนึ่งข้าวและทำกับข้าวแทนแม่ ตอนแรก ๆ แม่จะสอนว่าถ้าจะแกงต้องใส่อะไร ถ้าจะตำน้ำพริกต้องทำอย่างไร ทำทุกวันเข้าก็จำและสามารถทำได้ จึงทำให้เห็นได้ว่าความรู้ที่ผู้หญิงสมัยดั้งเดิมได้รับนั้นจะเกี่ยวกับเรื่องในบ้าน และการที่ได้ประพฤติปฏิบัติในครอบครัวเป็นประจำ เป็นช่องทางให้ผู้หญิงได้ซึมซับบทบาทและหน้าที่โดยมีแม่เป็นแบบอย่าง ส่วนเด็กผู้ชายนอกจากโอกาสที่จะเรียนรู้จากพ่อซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ทางด้านอาชีพแล้ว เด็กผู้ชายยังมีโอกาสเรียนหนังสือที่วัดซึ่งสอนโดยพระ สังเกตจากการพูดคุยกับกลุ่มผู้ชายอายุสี่ขวบพบว่า กลุ่มผู้ชายที่เป็นผู้ชายส่วนใหญ่จะอ่านหนังสือได้และมีความรู้ในการอ่านและเขียนตัวเมือง ผู้ชายที่ได้บวชเป็นพระหรือเณร เมื่อสึกออกมาแล้วคนใน ชุมชนจะเรียกว่าน้อยหรือหนาน ถือว่าเป็นผู้มีความรู้ อาชีพที่กลุ่มผู้ชายอายุสี่ขวบได้ทำพบว่า ส่วนใหญ่เป็นสลาปลูกบ้าน เป็นช่างไม้ เป็นพ่อค้าวัว ซึ่งเป็นอาชีพที่สืบทอดทำกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษและเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำงานนอกบ้านทั้งสิ้น การอบรมสั่งสอนเรื่องในบ้านให้กับผู้หญิง เมื่อเด็กผู้หญิงเริ่มโตเป็นสาวจะสั่งสอนผ่านความเชื่อในเรื่องการนับถือผีปู่ย่า ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผีของผู้หญิงและมีผู้หญิงอายุสี่ขวบของตระกูลเป็น "เก้าผี" ผีปู่ย่าจะช่วยดูแลคนในบ้านและช่วยควบคุมไม่ให้ผู้หญิงกระทำผิดฮีตหรือผิดผี เพราะจะทำให้คนในบ้านไม่สบายเจ็บป่วยต้องขอขมาหรือไหว้ผี การนับถือผีปู่ย่าสะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวในสมัยดั้งเดิมต้องการให้ผู้หญิงเป็นคนของครอบครัวเพราะการสืบต่อผีเป็นหน้าที่ของผู้หญิงคนโตของครอบครัว และผีปู่ย่ามีหน้าที่รักษาดูแลคนในบ้าน ซึ่งเปรียบเสมือนว่างานของผู้หญิงเป็นงานเฉพาะในบ้านเท่านั้น ไม่เกี่ยวข้องกับข้างนอกบ้าน การนับถือผีปู่ย่าสัมพันธ์กับการปฏิบัติในการสืบเชื้อสายฝ่ายแม่ เห็นได้จากการแต่งงานของคนภาคเหนือส่วนมากจะเป็นการแต่งงานโดยให้ผู้ชายเข้ามาอยู่ในบ้านผู้หญิงก่อนที่จะไปสร้างครอบครัวของตนเอง นอกจากนี้ การตั้งกฎเกณฑ์การยกบ้านและที่ดินให้ลูกผู้หญิงคนเล็ก และให้ลูกสาวคนเล็กต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ในยามแก่เฒ่า นั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สืบทอดระบบคิดในเรื่องที่ทางของผู้หญิงคือบ้าน

จากการศึกษาคำภาษิตที่อบรมสั่งสอนให้หญิง-ชาย รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองจะพบว่า มีลักษณะสอนหรือแนะนำบุคคลให้ปฏิบัติในสิ่งที่ควรทำและให้ความรู้เกี่ยวกับแง่มุมต่าง ๆ

ของชีวิต คำภาษิตที่สอนหญิงให้สังวรตนและระมัดระวังความเป็นกุลสตรีจะเห็นว่ามีการสอนชาย ควบคู่กันไปด้วย เช่น การแบ่งหน้าที่ซึ่งกันและกันจากภาษิต "ป้อจายลูกเจ้าหื้อผ่อสี่แจ่งบ้าน แม่หญิงลูกเจ้าหื้อผ่อสี่แจ่งเฮือน" หมายความว่า การรับผิดชอบของสามีภรรยา นั้น สามีต้องดูแล ความเป็นอยู่ของครอบครัว ส่วนภรรยาต้องดูแลความเป็นไปในบ้าน งานบ้านต้องเรียบร้อย คำสอนในสุภาษิตสอนหญิงนั้นเป็นสิ่งที่ให้ความชัดเจนเป็นอย่างดีเกี่ยวกับความคาดหวังของ สังคมที่มีต่อผู้หญิงเช่นไร ผู้หญิงในสมัยดั้งเดิมจะมีบทบาทและฐานะทางสังคมแคบกว่าผู้ชาย กล่าวคือผู้หญิงจะได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีหน้าที่จัดการเกี่ยวกับการบ้านการเรือน ส่วนผู้ชาย นั้นเป็นฝ่ายออกไปทำหน้าที่ของตนในสังคมนอกบ้าน

จากการพูดคุยกับผู้อาวุโสหญิงในชุมชน ทราบว่าผู้หญิงในสมัยดั้งเดิมทั้งที่แต่งงานแล้ว และที่ยังเป็นโสดจะมีงานหลักคือ การทำงานเป็นงานเรือน คือ หุงหาอาหาร ทำความสะอาด บ้านเรือน นอกเหนือจากงานในไร่นาผู้หญิงจะได้รับการสั่งสอนว่าผู้หญิงที่ดีต้องอยู่กับเหย้าเฝ้า กับเรือน ผู้หญิงมีบทบาทนอกบ้านก็ต่อเมื่อมีงานซึ่งเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน เช่น งานศพ งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ โดยผู้หญิงมีบทบาทที่สัมพันธ์กับการทำงานในครอบครัว เช่น ช่วยทำอาหาร จัดดอกไม้ หรือต้อนรับแขก เป็นต้น สำหรับผู้ชายนั้นจะได้รับมอบหมายให้ ทำหน้าที่ทางด้านพิธีกรรม คนหนุ่ม ๆ ก็จะช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ ยกโต๊ะ เก้าอี้ หรือเป็นผู้คอย ติดต่อประสานงานกับต่างหมู่บ้าน

ดังนั้นจึงชี้ให้เห็นว่าภาพลักษณ์ความเป็นผู้หญิงที่เกี่ยวกับเรื่องในบ้านเป็นของผู้หญิงที่ ปรากฏในสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนนั้นพบว่า ในสมัยดั้งเดิมสื่อที่ใช้ถ่ายทอดระบบคิดเรื่องในบ้าน เป็นของผู้หญิง เรื่องนอกบ้านเป็นของผู้ชายนั้น สื่อบุคคลได้แก่ พ่อแม่ มีส่วนสำคัญในการถ่ายทอด ระบบคิดดังกล่าวแก่เด็กหญิงและเด็กชายตั้งแต่เป็นทารกผ่านพิธีการอยู่เดือนของผู้เป็นแม่ เมื่อเด็กหญิงและเด็กชายโตขึ้นบทบาทของพ่อแม่จะเป็นสิ่งที่เด็กหญิงและเด็กชายซึมซับ พฤติกรรมตามบทบาทนั้น โดยเด็กหญิงจะเลียนแบบพฤติกรรมของแม่และเด็กชายจะเลียนแบบ พฤติกรรมของพ่อแม่จะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เรื่องงานบ้านให้กับเด็กผู้หญิง พ่อจะเป็นผู้ถ่ายทอด เรื่องงานอาชีพให้กับเด็กผู้ชาย นอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่อีกแห่งหนึ่งที่เด็กผู้ชายมีโอกาสได้ เรียนรู้ ผู้ที่บวชเป็นพระหรือเณร เมื่อสึกออกมาแล้วจะได้รับการยกย่องถือว่าเป็นผู้มีความรู้ เป็น ผู้นำ นอกจากนี้เรื่องดังกล่าวยังถูกถ่ายทอดผ่านความเชื่อในเรื่องการนับถือผีปู่ย่าให้กับเด็กผู้หญิง

โดยถือว่าผีปู่ย่าเป็นผีของผู้หญิง เป็นผู้ดูแลทุกข์สุขของคนในครอบครัวจึงเปรียบเสมือนผู้หญิงจะต้องเป็นคนของครอบครัว ดูแลคนในบ้าน

สื่อพื้นบ้านที่ถ่ายทอดเรื่องในบ้านเป็นของผู้หญิง เรื่องนอกบ้านเป็นของผู้ชาย ได้แก่ วรรณกรรมล้านนาและภาชิตล้านนาที่ได้สอดแทรกความรู้ในแง่มุมต่าง ๆ ของชีวิต ซึ่งแสดงถึงความคาดหวังของสังคมว่ามีต่อผู้หญิงอย่างไร เช่น สอนให้ผู้หญิงรู้จักทำงานบ้านและสอนให้ผู้ชายดูแลความเป็นอยู่ของครอบครัว โดยการจำกัดบทบาทของผู้หญิง เช่น การแบ่งงานที่อยู่ในขอบเขตของบ้าน ในขณะที่ผู้ชายเป็นผู้ทำงานนอกบ้าน จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งทำให้ผู้หญิงและผู้ชายต่างซึมซับบทบาทนั้นและปฏิบัติตามจนเกิดเป็นความเคยชิน จึงเป็นการแบ่งงานระหว่างเพศไปโดยอัตโนมัติและยึดถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม

ปัจจุบันสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ครอบครัวไม่สามารถเก็บผู้หญิงไว้เฉพาะในบ้านแต่อย่างเดียว ทั้งเด็กหญิงและเด็กชายได้มีโอกาสเรียนหนังสือ การสั่งสอนปลูกฝังให้เด็กผู้หญิงรับผิดชอบงานบ้านจะเปลี่ยนแปลงเนื้อหาไป เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในงาน เนื้อหาใหม่ที่แม่สอนให้ลูกสาวคือการใช้เครื่องทุ่นแรงในการทำงานบ้าน เช่น การใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เครื่องซักผ้า เตารีดไฟฟ้า บางครอบครัวเริ่มปรับเปลี่ยนทัศนคติในการทำงานในบ้านโดยสอนลูกผู้ชายให้ช่วยทำงานบ้าน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มแม่บ้านในชุมชนบ้านเหมืองจี้ ได้แสดงทัศนะในเรื่องการทำงานในบ้านว่า ผู้ชายควรช่วยเหลือผู้หญิงในการทำงานบ้านมากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้มาใช้จ่ายในครอบครัวเหมือนกัน งานบ้านถ้าหากช่วยกันทำแล้วจะไม่ไปหนักอยู่ที่คนใดคนหนึ่ง จากประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยได้พูดคุยกับกลุ่มผู้ชายประมาณ 4 – 5 คนที่อยู่ในวัยครองเรือน ได้แสดงทัศนะในเรื่องนี้ว่าตามความเป็นจริงแล้ว คิดว่าผู้หญิงและผู้ชายควรช่วยเหลือกันทำงานบ้าน แต่ในทางปฏิบัติส่วนใหญ่ผู้หญิงเป็นคนทำงานบ้าน สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะส่วนหนึ่งคิดว่าคงเป็นเพราะผู้ชายไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนหรือฝึกฝนให้ทำงานบ้านเหมือนผู้หญิง แต่ผู้ชายถูกสอนมาให้มีหน้าที่หารายได้เลี้ยงครอบครัว เวลาที่แต่งงานพ่อแม่ก็บอกลูกให้เลือกผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านแม่เรือนมาเป็นภรรยา จึงมีความคิดว่างานบ้านเป็นหน้าที่ของผู้หญิง เมื่อผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้านผู้ชายก็มีความคิดที่จะช่วยเหลืองานบ้านแต่ก็ไม่ถนัดจึงทำบ้างไม่ทำบ้าง จึงชี้ให้เห็นว่าแม้บทบาทของผู้หญิงและผู้ชายจะเปลี่ยนแปลงไปแต่

ระบบคิดในเรื่องงานในบ้านเป็นของผู้หญิง งานนอกบ้านเป็นของผู้ชายไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปเลย บทบาทที่ผู้ชายเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานบ้านเป็นเพียงการแบ่งเบาภาระยามจำเป็นเท่านั้น

จากการศึกษาภาพยนตร์โฆษณา การถ่ายทอดภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เกี่ยวกับเรื่องงานบ้านพบว่าเป็นการเสนอภาพของผู้หญิงสมัยใหม่ที่ต้องออกไปทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชาย แต่เมื่อเสร็จสิ้นภาระกิจในที่ทำงานก็ต้องรีบกลับบ้านเพื่อเตรียมจัดหาอาหารรอลูกและสามี โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นผู้ช่วย เช่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า พร้อมกับเครื่องซักผ้าโดยให้เครื่องซักผ้าระบบอัตโนมัติ การสะท้อนภาพของผู้หญิงจากสื่อมวลชนทำให้มองเห็นภาพของผู้หญิงที่มีบทบาทงานหลวงไม่ให้ขาด งานราษฎร์ไม่ให้เว้น คือ เมื่อผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านแล้วงานในบ้านก็ต้องไม่บกพร่องด้วย

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เกี่ยวกับเรื่องงานบ้านเป็นของผู้หญิง งานนอกบ้านเป็นของผู้ชายยังคงได้รับการถ่ายทอดผ่านสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน แม้ว่าจะปรับเปลี่ยนเนื้อหาหรือวิธีการไปบ้างเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สังคมยังมีความคาดหวังว่างานบ้านยังคงเป็นงานของผู้หญิงเนื่องจากผู้หญิงได้รับการอบรมสั่งสอนและเรียนรู้เรื่องการบ้านการเรือนมาตั้งแต่เด็ก ภาระในบ้านสังคมยังคงมอบให้กับผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบ ดังเช่นแต่เดิม ปัจจุบันสถานการณ์ในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปทุกคนในครอบครัวต้องช่วยกันทำมาหากิน ผู้หญิงยังคงเป็นกำลังผลิตที่สำคัญของครอบครัว ผู้หญิงจึงต้องทำงานหนักและเพิ่มขึ้นยิ่งกว่าเดิม และด้วยการถูกครอบงำความคิดให้ผู้หญิงเข้าใจว่าตนเองเป็นแม่ของลูก เป็นเมียเป็นแม่บ้านมาแต่เดิม ผู้หญิงจึงต้องเสียสละยอมทำงานหนัก เพราะเกรงว่าจะถูกสังคมตำหนิได้ว่าไม่เป็นแม่ เมีย แม่บ้านที่ดี ยิ่งไม่มีใครเห็นคุณค่าของงานบ้านหรือไม่เห็นความสำคัญของงานบ้าน จึงไม่มีใครทราบว่างานบ้านเป็นงานที่หนักเพียงใด แม้ว่าบางครอบครัวผู้ชายอาจจะเข้ามาช่วยเหลืองานบ้านบ้าง แต่เป็นเพียงการแบ่งเบาภาระเท่านั้นหรือก็ต่อเมื่อผู้หญิงไม่สามารถทำงานบ้านได้ ซึ่งถ้าหากผู้ชายไม่ช่วยทำก็จะมีผลกระทบต่อตัวผู้ชายและผลกระทบต่อลูก เช่น ไม่ได้กินข้าว ไม่มีเสื้อผ้า อีกทั้งการเสนอภาพผู้หญิงของสื่อมวลชนที่แสดงถึงความเท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิงและชายยังมีน้อยมากและยังคงเสนอภาพของผู้หญิงที่ยังคงความเป็นผู้ปรนนิบัติรับใช้คนในครอบครัว จึงทำให้การปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม ในเรื่องดังกล่าวยากที่จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลง

ส่วนที่ 3 พฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงในชุมชน

การแสดงพฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงจะมีความเชื่อมโยงถึงบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งบรรทัดฐานทางสังคมนี้จะเป็นมาตรฐานในการกำหนดว่าผู้หญิงควรมีพฤติกรรมเช่นไรจึงจะเหมาะสม ในสังคมไทยผู้หญิงจะถูกอบรมขัดเกลาให้มีความเป็นกุลสตรี เป็นแม่บ้านแม่เรือน ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอต้องมีผู้ปกป้องคุ้มครอง ดังนั้นในชุมชนจึงปรากฏภาพของผู้หญิงที่ดีจะต้องมีพฤติกรรมและบทบาทเป็นไปตามที่สังคมกำหนด ในขณะที่สังคมเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้พฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงที่เป็นจริงบางด้านเปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่พฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงบางด้านคงอยู่และยังคงยึดถือปฏิบัติ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาพฤติกรรมและบทบาทที่เป็นจริงของผู้หญิงในช่วงเวลาดังนี้

พฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงในชุมชนในอดีต

จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในหมู่บ้านทราบว่า ผู้หญิงในชุมชนในอดีตจะมีงานหลักคือการทำงานบ้าน งานเรือน โดยผู้หญิงถูกฝึกให้รู้จักทำงานบ้านตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เริ่มจากการช่วยเหลือแม่กวาดบ้านถูบ้าน เลี้ยงน้อง ทำกับข้าว เมื่อโตเป็นสาวก็จะทำหน้าที่ดังกล่าวแทนแม่ ซึ่งงานบ้านงานเรือนที่ผู้หญิงทำจะถูกสอนว่าเป็นงานของผู้หญิง งานแม่บ้านคือดูแลความเรียบร้อยในบ้าน หุงหาอาหาร ซักรีดเสื้อผ้า นอกจากผู้หญิงจะมีบทบาทในการรับผิดชอบงานบ้านเรือนแล้ว ผู้หญิงจะต้องรู้จักการวางตัวและประพฤติให้เหมาะสมกับความเป็นผู้หญิงคือจะต้องรักษานวลสงวนตัว ไม่เป็นผู้หญิงใจง่าย พ่อแม่จะสั่งสอนว่าหากผู้หญิงประพฤติตัวไม่เหมาะสมหรือทำผิดผีจะต้องทำพิธีเช่นไหว้หรือขอขมาผีที่เรียกว่าไล่ผี เพราะผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ย่าจะโกรธและจะทำร้ายคนในบ้านให้ได้รับอันตราย ผู้หญิงที่มีความประพฤติไม่ดีจึงไม่ปรากฏให้เห็นมากนักเพราะผู้หญิงสมัยก่อนเชื่อฟังพ่อแม่ ถือว่าคำสั่งสอนของพ่อแม่เป็นสิ่งสำคัญ ผู้หญิงที่มีความประพฤติไม่ดีที่เรียกว่าผู้หญิงฮ้าย จะถูกติเตียนจากคนในชุมชนและพ่อแม่ไม่ต้องการให้คบค้าสมาคมด้วย ผู้หญิงที่มีความประพฤติดี เก่งการบ้านการเรือน ก็จะเป็นที่หมายปองของผู้ชายและมีโอกาสที่จะได้แต่งงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่พ่อแม่คาดหวังจากลูกสาวว่าจะมีคนดูแลแทนพ่อแม่

ผู้หญิงในบทบาทของลูกสาวจะต้องมีความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่และให้ความเคารพนับถือญาติผู้ใหญ่ ผู้หญิงจะต้องเพื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่และต้องมีหน้าที่ดูแลพ่อแม่ยามแก่เฒ่า สืบเนื่องจากครอบครัวในชุมชนพบว่า พ่อแม่จะพักอาศัยอยู่กับลูกสาวคนเล็กโดยลูกสาวจะเป็นผู้ปรนนิบัติรับใช้

บทบาทของผู้หญิงที่อยู่ในวัยครองเรือนหรือหญิงแม่เรือน จะต้องดูแลปรนนิบัติสามี เคารพและเชื่อฟังผู้เป็นสามี จากการพูดคุยกับแม่เกศ อายุ 69 ปี ได้แสดงความคิดเห็นว่าผู้หญิงสมัยก่อนเมื่อแต่งงานแล้วจะมอบความเป็นใหญ่กับผู้ชาย เพราะผู้ชายได้เรียนหนังสือ มีความรู้มากกว่าผู้หญิง ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัวก็เหมาะสมดีแล้ว เมื่อมีเรื่องสำคัญในครอบครัวก็มอบให้สามีเป็นผู้ตัดสินใจ บทบาทของผู้หญิงจะต้องเป็นผู้ดูแลความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว ต้องรับผิดชอบเรื่องงานบ้านไม่ให้กับพร่อง ผู้ชายในฐานะของผู้นำครอบครัวจะมีหน้าที่ในการเลี้ยงดูครอบครัว ดังนั้นผู้หญิงจะต้องให้ความเคารพให้เกียรติผู้ชาย การแสดงกริยาอาการที่ดูหมิ่นผู้ชาย เป็นสิ่งที่ผู้หญิงไม่ควรกระทำ เพราะผู้หญิงอยู่ในสถานะที่ต่ำกว่าชาย ซึ่งพบว่าการนั่งคุยกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ผู้หญิงต้องนั่งในที่ต่ำกว่าหรือการซักเสื้อผ้าก็จะไม่ซักปนกัน การตากผ้าก็ต้องตากเสื้อผ้าของผู้ชายให้อยู่สูงกว่าเสื้อผ้าของผู้หญิง

ผู้หญิงในบทบาทของแม่ต้องประพฤติตัวเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูก และสั่งสอนลูกให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมประเพณี จากการศึกษาพบว่าบทบาทของผู้หญิงจะจำกัดอยู่ในครัวเรือน ผู้หญิงจะมีบทบาทนอกบ้านได้เมื่อมีงานที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมของชุมชนเท่านั้น เช่น งานศพ งานบวช งานแต่งงาน ผู้หญิงมีบทบาทเป็นผู้จัดเตรียมอาหาร จัดเตรียมดอกไม้ เป็นผู้คอยต้อนรับแขกซึ่งสัมพันธ์กับงานที่ผู้หญิงได้รับในครอบครัว

พฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงในชุมชนปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า พ่อแม่ให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษาและเปิดโอกาสให้ลูกสาวและลูกชายได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน โดยเชื่อว่าเมื่อลูกสาวได้เรียนหนังสือมีความรู้ก็จะได้ทำงานที่ดี ซึ่งจากการพูดคุยกับผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนบ้านเหมืองจี้ได้แสดงทัศนะในเรื่องการศึกษาของลูกว่า “ปัจจุบันการศึกษามีความสำคัญไม่ว่าลูกสาวหรือลูกชาย ควรจะได้เรียนหนังสือสูง ๆ จะได้ทำงานดี ๆ จะให้ลูกมาทำสวนทำนาอย่างผมไม่ได้แล้ว เพราะทำกันไม่เป็น อีก

อย่างก็ไม่ค่อยมีที่นาที่สวนให้ทำแล้ว ไม่เหมือนสมัยผมต้องช่วยพ่อทำนาทำสวน เดียวนี้ขอให้เขา
 เรียนสูง ๆ มีงานดี ๆ ทำ พ่อแม่ก็สบายใจแล้ว จะได้หมดห่วงว่าเขาสามารถช่วยตัวเองได้แล้ว"
 พี่นิตวรรณ อายุ 44 ปี มีลูกสาวกำลังเรียนระดับ ปวส. กล่าวกับผู้วิจัยว่า "พี่ก็จะส่งเสียลูกสาว
 ให้ได้เรียนหนังสือให้สูงสุดเห็นเขาบอกว่าจะเรียนถึงระดับปริญญาตรี พี่ก็ไม่ว่าอะไร เขาจะได้ไม่
 ลำบากเหมือนพี่ วัน ๆ ก็อยู่แต่บ้าน งานดี ๆ ก็ไม่ได้ทำ ทุกวันนี้พ่อทำงานบ้านเสร็จก็จะมาช่วย
 เลี้ยงหลาน" เมื่อผู้วิจัยนำประเด็นนี้ไปพูดคุยกับกลุ่มผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นว่า "สมัยนี้
 ผู้หญิงหรือผู้ชายควรจะได้เรียนหนังสือ จะยึดถือตามแบบเก่าไม่ได้แล้ว ต้องปรับให้เข้ากับยุค
 สมัย คนที่ได้เรียนหนังสือก็จะมีโอกาสกว่าคนที่ไม่ได้เรียน ได้ทำงานดี ๆ เป็นหมอ เป็นพยาบาล
 ครู ตำรวจ พ่อแม่ก็พลอยมีหน้ามีตาไปด้วย" ปัจจุบันพบว่าอัตราการเรียนต่อของนักเรียนหญิง
 และชายที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วมีจำนวนมากขึ้น ทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย
 จะไปเรียนต่อในตัวเมืองลำพูน โดยในหมู่บ้านมีรถโรงเรียนคอยรับนักเรียนไปเรียนในเมือง หาก
 บ้านใดมีฐานะดีจะซื้อรถจักรยานยนต์ให้ลูกเพื่อขี่ไปโรงเรียน การที่เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายมี
 โอกาสก้าวสู่โลกภายนอกมากขึ้น การรับเอาวัฒนธรรมหรือแบบอย่างจากโลกภายนอกย่อมมี
 มากขึ้นเป็นลำดับ ความมีอิสระในการคบเพื่อนต่างเพศมีมากขึ้น การสั่งสอนของพ่อแม่ได้ปรับ
 เปลี่ยนแนวคิดจากการสอนให้รักนวลสงวนตัวเป็นสอนให้รู้จักเอาตัวรอด และไม่ทำเรื่องเสียชื่อ
 เสียมาสู่วงศ์ตระกูล นอกจากนี้สภาวะเศรษฐกิจที่บีบรัดตัวทำให้บทบาทของผู้หญิงแต่เดิมซึ่งมี
 ปริมาณล้นอยู่แต่ในบ้านขยายตัวออกสู่เมืองมากขึ้น การไปทำงานนอกชุมชนและพักอาศัยอยู่หอ
 พักทำให้โอกาสที่พ่อแม่จะคอยควบคุมความประพฤติให้อยู่ในขอบเขตจึงมีน้อยลง พ่อหมิ่นได้เล่า
 ว่า "บ้านเหมือนจีปัจจุบันแตกต่างจากสมัยที่พอยังเป็นหนุ่มมาก สมัยก่อนจะไปในเมืองก็ลำบาก
 เพราะถนนไม่ดี ไม่มีรถโดยสาร คนในหมู่บ้านก็เป็นญาติพี่น้องกัน มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน อย่างทำ
 นาก็ช่วยกันเอามือ เอารัน เดียวนี้ไม่มีแล้ว ต้องจ้างคนข้างนอกหมู่บ้านมาทำ เด็ก ๆ เขาก็ไป
 ทำงานนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งพ่อก็ดูดีเขาจะได้มีเงิน อยู่บ้านเราก็ไม่มีรายได้" "แต่ก็มีเรื่องที่เป็น
 ห่วง กลัวว่าเขาจะประพฤติตัวไม่ดี พ่อออกจากบ้านไปแล้วเขาจะเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ พ่อก็ไม่เห็น
 ก็ได้แต่บอกแต่สอนเขาว่าเป็นผู้หญิงต้องรู้จักระวังรักษาเนื้อรักษาตัว อย่าทำอะไรที่ผิดประเพณี
 มันจะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงศ์ตระกูล พ่อเห็นผู้หญิงสมัยนี้แล้วเขาไม่เหมือนกับผู้หญิงสมัย
 ก่อน ผู้หญิงสมัยก่อนพ่อว่าเรียบร้อย มีกิริยามารยาทดี ไม่เหมือนผู้หญิงสมัยนี้" แต่ผู้หญิงในวัย
 หนุ่มสาวแสดงความคิดเห็นว่า "ถ้า ผู้หญิงสมัยนี้เรียบร้อย มีกิริยามารยาทดี เป็นแม่บ้านแม่เรือน

เหมือนผู้หญิงสมัยก่อนแล้ว ไม่ทันสมัย ผู้วิจัยจึงขอให้อธิบายความหมายของคำว่าไม่ทันสมัยว่ามีความหมายอย่างไร ได้รับคำอธิบายว่า “ผู้หญิงสมัยนี้จะต้องช่วยเหลือตัวเอง ต้องรู้ให้มาก ๆ สังคมมันเปลี่ยนแปลงไปต้องรู้ให้ทันคนอื่น ถ้ามันเป็นแม่ศรีเรือน เป็นกุลสตรี เพื่อน ๆ ก็จะมาขอให้เราเอาตัวรอดก็พอแล้ว พี่ทำไมไม่ดูแลเด็กวัยรุ่นสมัยนี้ ผู้หญิงผู้ชายคบกันได้ ซ้อนรถเครื่องกันไปมา ไม่เห็นมีใครทำอะไร” แต่ผู้อาวุโสในชุมชนเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวไม่เหมาะสม แสดงให้เห็นว่าในทัศนะของผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ความประพฤติของผู้หญิงที่มีกิจกรรมภายนอกเรียบร้อยสมเป็นกุลสตรีนั้นยังเป็นสิ่งที่ควรยึดถือปฏิบัติอยู่ แม้ว่าสภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ในทัศนะของคนวัยหนุ่มสาวเห็นว่า การอบรมสั่งสอนให้ผู้หญิงยึดมั่นในค่านิยมแบบดั้งเดิมนั้น เป็นค่านิยมที่ไม่ทันสมัยทันสมัย ดังเช่นพี่วรรณ อายุ 38 ปี ได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า “พี่ก็คิดว่าคำสอนของคนเฒ่าคนแก่ที่สอนเรานั้นก็เป็นสิ่งที่ดี แต่เมื่อสังคมมันเปลี่ยนแปลงไป ถ้าผู้หญิงจะทำงานอยู่แต่ในบ้านก็ไม่มีรายได้ อีกอย่างผู้หญิงสมัยนี้ได้เรียนหนังสือจบ ป. 6 ก็ทำงานได้แล้ว จะได้หาเงินมาช่วยครอบครัว ส่วนเรื่องที่จะประพฤติตัวเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมนั้น พี่ว่าอยู่ที่ตัวเขาด้วย พ่อแม่ก็ได้แต่สอนให้เขาเป็นคนดี สมัยนี้เขาไม่เชื่อฟังพ่อแม่อย่างเดียวแล้ว พี่ว่าเขาได้ดู โทรทัศน์หรือไม่ก็ทำตามเพื่อน เขากลัวเพื่อนจะว่าไม่ทันสมัย

จากการสอบถามกลุ่มผู้หญิงที่อยู่ในวัยครองเรือนพบว่า บทบาทหลักของผู้หญิงแม่เรือนคือการเป็นแม่บ้านแม่เรือนนั้นมีบทบาทน้อยลง แต่ก็ยังไม่หมดไปอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป หญิงแม่เรือนต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น เช่น การทำงานที่นิคมอุตสาหกรรมลำพูน เพื่อหารายได้เสริมให้แก่ครอบครัว ผู้หญิงจะต้องช่วยทำงานหารายได้ช่วยเหลือครอบครัวด้วย ครอบครัวจะได้ไม่ลำบาก สมัยนี้รายได้จากผู้ชายคนเดียวไม่พอต้องช่วยเหลือกันทั้ง 2 ฝ่าย” นายศ อายุ 49 ปี กล่าวว่า “ผู้หญิงสมัยนี้เก่ง ช่วยเหลือครอบครัวถึงแม้รายได้ที่ผู้หญิงทำจะได้น้อยกว่าผู้ชาย แต่เขาก็ยินดีทำเพราะอยู่บ้านก็ไม่ได้ทำอะไร ไปรับจ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ยังดี อย่างในหมู่บ้านเรา ใครที่ไม่ไปทำงานนิคมฯ ก็จะไปขายไม้ (การนำไม้ไผ่มาเหลาเป็นเส้นบาง ๆ แล้วมาถักเป็นเปียเพื่อนำมาเย็บต่อกันเป็นหมวก) อยู่บ้านจะมีคนบ้านแป้นมารับซื้อวาละห้าสิบสตางค์ ดีกว่าอยู่เฉย ๆ เย็นมาก็หุงหาอาหาร” จากประเด็นนี้เองผู้วิจัยจึง พบว่า พฤติกรรมของผู้หญิงที่แสดงถึงความเป็นแม่ศรีเรือนนั้นก็ยังเป็นสิ่งที่ผู้ชายต้องการให้เป็นอยู่ แต่เนื่องจากความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ การที่ผู้หญิงได้ช่วยแบ่งเบาภาระ

ในครอบครัวโดยการหารายได้ให้กับครอบครัว จึงเป็นเสมือนว่าผู้หญิงต้องรับภาระเพิ่มขึ้นคือ งานหลวงก็ไม่ขาด งานราษฎร์ก็ไม่เว้น

บทบาทของผู้หญิงในเรื่องความกตัญญู ชุมชนยังคาดหวังว่าลูกผู้หญิงต้องคอยดูแล ปรนนิบัติพ่อแม่ และต้องรับผิดชอบเรื่องเศรษฐกิจในครอบครัว ผู้หญิงจะเลียนแบบการกระทำ ของพ่อแม่ บทบาทที่ผู้หญิงได้รับจะถูกปลูกฝังโดยไม่รู้ตัว รูปแบบของการดูแลครอบครัวจะ เปลี่ยนแปลงไปบ้างเนื่องจากผู้หญิงต้องออกไปทำงานต่างบ้าน ต่างชุมชน การอยู่พร้อมหน้าใน ครอบครัวจึงไม่ค่อยมีให้เห็นในชุมชนมากนัก เปลี่ยนเป็นการสอบถามข่าวคราวโดยใช้โทรศัพท์ จดหมาย และการกลับมาเยี่ยมเยือนบ้านบ้างเป็นครั้งคราว การตอบแทนบุญคุณ พ่อแม่โดย การอยู่ปรนนิบัติเปลี่ยนเป็นการจัดหาอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องอุปโภคบริโภค อุปกรณ์อำนวยความสะดวก สะดวกแทน

พฤติกรรมของผู้หญิงที่เกี่ยวกับการรักษาพรหมจรรย์และการได้แต่งงาน จากการที่ ครอบครัวได้ให้ความสำคัญกับการศึกษา การส่งลูกสาวหลานสาวไปเรียนหนังสือหรือไปทำงาน นอกหมู่บ้านมากขึ้น พ่อแม่ก็ไม่สามารถตามไปดูความประพฤติของลูกสาวหลานสาวได้ พี่นิตวรรณ กล่าวว่ายิ่งบ้านเมืองทันสมัยมากขึ้นเท่าไร พ่อแม่ก็เป็นห่วงลูกสาวก็มากขึ้นเท่านั้น สมัยนี้จะให้ลูกผู้หญิงปฏิบัติตัวเหมือนผู้หญิงสมัยเก่าก็ไม่ได้แล้ว เขาเรียนหนังสือ เขารู้มากกว่าพ่อแม่ คำสอนของพ่อแม่เขาจะเชื่อแค่ไหนก็ไม่รู้ พี่ก็ได้แต่บอกแต่สอนเขาให้เขารู้จักเอาตัวรอด อย่าไปทำอะไรที่เสียหายจะทำให้เสียอนาคต จากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยได้พูดคุยกับกลุ่ม เด็กผู้หญิงประมาณ 3-4 คน ที่เข้าไปเรียนต่อในเมืองว่า พ่อแม่เข้มงวดเรื่องการประพฤติตัวให้ เหมาะสม ไม่ซิงสุกก่อนห้ามหรือไม่ ก็ได้รับคำตอบว่าพ่อแม่ยังคงสั่งสอนให้รักษาวงศ์วงศ์วงศ์ อย่า หลงเชื่อใครง่าย ๆ แต่การปฏิบัติตัวกับเพื่อนผู้ชายนั้นคงไม่เหมือนสมัยก่อน การถูกเนื้อต้องตัว ระวังเพื่อนหญิงเพื่อนชายนั้นเป็นเรื่องปกติ เพราะเป็นเพื่อนกัน แต่ก็มีเพื่อนคนอื่นเหมือนกันที่ ทำเกินขอบเขต มีเพื่อน ๆ เท่านั้นที่รู้เพราะเขาไม่กล้าบอกพ่อแม่และไม่ต้องการให้พ่อแม่รู้ จาก ปรากฏการณ์จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงสาวกับชายหนุ่มเป็นไปอย่างเสรีมากขึ้น ผู้หญิงมีโอกาสและมีอิสระเสรีในการคบหาสมาคมกับชายหนุ่มเพิ่มขึ้น ชายหนุ่มก็สามารถเข้าถึง ตัวหญิงสาวได้ง่ายขึ้น

ส่วนเรื่องการแต่งงานนั้น กลุ่มผู้หญิงสาวในชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการหารายได้ นอกบ้านมากกว่าการแต่งงานและมีบุตรและแสดงความคิดเห็นว่า "สมัยนี้หากมีงานทำ มีเงินใช้

จ่ายอย่างเพียงพอ ได้แต่งตัวสวย ๆ ก็พอใจแล้ว ไม่ห่วงเรื่องแต่งงานหรือไม่แต่งงาน อยู่คนเดียวก็สบายดี ไม่ต้องคอยหุงหาอาหารดูแลลูกผัวเหมือนอย่างที่แม่เป็น หรือเหมือนกับเพื่อนบางคนจะไปไหนก็ไม่ได้ไป ต้องอยู่ดูแลลูกผัว” ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น มีการปรับเปลี่ยนความคิดในเรื่องของการแต่งงาน ตลอดจนการดิ้นรนเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของตนให้สูงขึ้น ทำให้ผู้หญิงให้ความสำคัญในเรื่องการหารายได้มากกว่าการแต่งงานและมีบุตร

ส่วนที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงกับภาพลักษณ์ความเป็นผู้หญิงที่สื่อสะท้อนให้เห็นในช่วงเวลาต่างกัน

จากการศึกษาภาพลักษณ์ความเป็นผู้หญิงในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏในสื่อที่มีอยู่ในชุมชนพบว่า สื่อต่าง ๆ ในชุมชนมีอิทธิพลในการถ่ายทอดภาพของผู้หญิงให้เป็นไปตามที่สังคมคาดหวัง ซึ่งจากการศึกษาพฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงที่เป็นจริงในชุมชนพบว่าพฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงบางด้านยังคงเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ซึ่งผู้หญิงยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีที่ควรยึดถือปฏิบัติ พฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงบางด้านปรับเปลี่ยนไป ทั้งนี้เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงกับภาพลักษณ์ความเป็นผู้หญิงที่สื่อสะท้อนให้เห็นในช่วงเวลาต่างกัน ดังนี้

พฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงกับภาพลักษณ์ความเป็นแม่ศรีเรือน

ภาพลักษณ์ความเป็นแม่ศรีเรือนจะสะท้อนผ่านสื่อที่เป็นคำสั่งสอนของพ่อแม่ ในสมัยดั้งเดิมครอบครัวมีอิทธิพลโดยอบรมสั่งสอนผู้หญิงให้มีบทบาทและพฤติกรรมตามความคาดหวังของสังคม โดยครอบครัวจะขัดเกลารอบรมให้ผู้หญิงมีกิริยามารยาทเรียบร้อย มีความเอาใจใส่ การงานการเรือนตั้งแต่วัยเด็กโดยการปลูกฝังทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การกระทำเป็นตัวอย่าง การให้เด็กหญิงช่วยงานแม่ ทางอ้อมโดยการสอดแทรกอุดมการณ์ที่ตอกย้ำความเป็นแม่ศรีเรือนในสุภาษิตคำสอนหรือในนิทานพื้นบ้าน เมื่อเด็กผู้หญิงโตขึ้นภาพของผู้หญิงที่ดีมีความเป็นแม่ศรีเรือนมีการเน้นย้ำมากขึ้น ครอบครัวจะเข้มงวดในการประพฤติปฏิบัติตัวของลูกสาวในวัยหนุ่มสาว พ่อแม่อบรมลูกสาวให้รักนวลสงวนตัว โดยมีความเชื่อว่าหากลูกผู้หญิงประพฤติดีเป็นคนดี มีความเอาใจใส่งานบ้านงานเรือนก็จะเป็นที่หมายปองของผู้ชายและได้ แต่งงานและจะมีผู้ดูแล พ่อแม่จะได้หมดห่วง และเมื่อหนุ่มสาวแต่งงานกันแล้ว ครอบครัวจะอบรมสั่งสอน

ลูกผู้หญิงให้เรียนรู้บทบาทของภรรยา โดยพ่อแม่ประพฤติเป็นต้นแบบให้ลูก ๆ ได้เห็นและเลียนแบบ ดังนั้นผู้หญิงที่เป็นภรรยาต้องมีบทบาทในการดูแลบ้าน ทำงานบ้าน เลี้ยงลูก คำนึงในเรื่องดังกล่าวจะถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยพ่อแม่เปลี่ยนจากเป็นผู้ให้การเรียนรู้อันครอบครัวยุคหนึ่งเป็นผู้ให้การเรียนรู้แก่ลูกต่อไป

ปัจจุบันภาพลักษณ์ความเป็นแม่ศรีเรือนนั้นพบว่า สังคมยังคาดหวังว่าผู้หญิงต้องมีคุณสมบัติของแม่ศรีเรือน ความเป็นกุลสตรียังเป็นสิ่งที่ยึดถืออยู่ แม้ว่ารูปแบบของการขัดเกลาจะเปลี่ยนแปลงไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม พ่อแม่เห็นคุณค่าของลูกชายและลูกสาวเท่า ๆ กัน มีการส่งเสริมให้ผู้หญิงได้เรียนหนังสือ หน้าที่ในการอบรมสั่งสอนให้ ผู้หญิงเป็นแม่ศรีเรือนนั้น แต่เดิมเป็นหน้าที่ของครอบครัว ปัจจุบันสถาบันการศึกษามีส่วนในการปลูกฝัง คำนึงดังกล่าว โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ของนักเรียนหญิงและนักเรียนชายตาม บทบาทดั้งเดิมในครอบครัว สื่อสมัยใหม่ที่เข้ามามีบทบาทในชุมชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งมีอิทธิพลสูงมากในการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเรื่องดังกล่าวให้ ชัดเจนขึ้น เช่น ละครโทรทัศน์ยังสะท้อนภาพลักษณ์ความเป็นแม่ศรีเรือนอยู่ โดยใช้ตัวละครเป็นสื่อในการสะท้อนภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความเป็นกุลสตรี มีความเป็นแม่ศรีเรือน ตัวละครที่มีความประพฤติดียอมจะประสบผลสำเร็จในชีวิต

แต่ในสภาพที่เป็นจริง อิทธิพลทางเศรษฐกิจก็ผลักดันให้ผู้หญิงออกทำงานนอกบ้านมากขึ้น ความคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้ผู้หญิงเป็นแม่บ้านแม่เรือนนั้น ชุมชนยังยึดมั่นว่าเป็นสิ่งที่ดี ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าปัจจุบันผู้หญิงต้องรับภาระทั้งในบ้านและนอกบ้าน มีการอบรมสั่งสอนให้ลูกสาวและลูกชายช่วยทำงานบ้านมากขึ้น หน้าที่ในบ้านที่เป็นของภรรยาก็เปลี่ยนไปบ้าง โดยมีสามีเข้ามามีบทบาทในการช่วยเลี้ยงลูก งานบ้านงานครัวเปลี่ยนเป็นการซื้ออาหารสำเร็จรูปมาทานในครอบครัวมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของการแบ่งเบาภาระ ไม่ถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของสามี และเนื่องจากค่านิยมเดิมของสังคมยังถือว่างานบ้านเป็นของผู้หญิง สามีที่เข้ามาช่วยจึงยังคงสงวนท่าทีในการแบ่งเบาบ้านเพื่อมิให้สังคมตำหนิว่าเป็นคนกลัวเมีย โดยหลีกเลี่ยงที่จะทำงานบางอย่างเช่น การซักผ้า ซึ่งผู้หญิงเองก็ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมที่จะให้สามีทำงานเช่นนั้น จะเป็นที่ดีจินนิทาของเพื่อนบ้าน ดังนั้นบทบาทของผู้หญิงในชุมชนยังต้องมีบทบาทในการเป็นภรรยา แม่บ้าน โดยมีบทบาทหน้าที่ในการปรนนิบัติ เลี้ยงดูลูกและทำความสะอาดเรียบร้อยภายในบ้าน แต่บทบาทของผู้หญิงที่เพิ่มมากกว่าเดิมคือต้องออกไปทำงาน

นอกบ้านเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงแต่เดิมที่สังคมกำหนดไว้จึงมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง ผู้ชายในชุมชนยอมรับในการออกไปทำงานนอกบ้านของภรรยาเพราะเหตุผลเพื่อช่วยกันสร้างฐานะให้เป็นปึกแผ่น บทบาทของผู้หญิงในชุมชนจึงมีทั้งบทบาทตามที่ชุมชนคาดหวังและบทบาทตามความเป็นจริงที่มีการปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของครอบครัว เพื่อลดความขัดแย้งและเพื่อความราบรื่นของครอบครัว

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความกตัญญู

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความกตัญญูที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน คือ การให้ลูกตระหนักในพระคุณของบิดามารดา รวมทั้งเคารพเชื่อฟังบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ การถ่ายทอดค่านิยมเรื่องความกตัญญูในสมัยดั้งเดิมจะถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมในระดับครอบครัว คือ การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในประเพณีปีใหม่เมือง เพื่อขอสมลาลาโทษและขอพรจากผู้มีพระคุณคือพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย นอกจากนี้ครอบครัวยังใช้วิธีการสั่งสอนโดยตรงโดยสอนให้ลูกรู้จักบุญคุณคน ใช้วิธียกตัวอย่างให้เห็นจริง ผู้หญิงต้องแทนคุณพ่อแม่โดยการเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อยามแก่เฒ่า ซึ่งสังเกตได้จากกาที่พ่อแม่จะยกเรือนของพ่อแม่ให้เป็นสมบัติของลูกสาวคนสุดท้าย เพื่อหวังว่าจะได้เลี้ยงดูพ่อแม่ ภาพของผู้หญิงที่มีความกตัญญูได้สอดแทรกผ่านนิทานพื้นบ้านที่คนเฒ่าคนแก่เล่าให้เด็กฟังเพื่อให้สำนึกในพระคุณของบิดามารดา เช่น นิทานเรื่องปลาบู่ทอง หรือในสุภาษิตคำพังเพย เป็นต้น

ความกตัญญูจึงเป็นสิ่งที่ผู้หญิงในชุมชนสมัยดั้งเดิมยึดถือและปฏิบัติ หากผู้หญิงคนใดไม่ปฏิบัติไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ทำให้พ่อแม่เสียหน้าตา ก็จะได้รับผลกระทบซึ่งจะติดตามตัวไปตลอดและส่งผลถึงลูกหลาน

ปัจจุบันภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความกตัญญูพบว่า ครอบครัวยังคงมีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนลูกหลานให้มีความกตัญญู การอบรมสั่งสอนจะกระทำไปโดยไม่รู้ตัว การเห็นแบบอย่างจากพ่อแม่ที่ประพฤติปฏิบัติต่อคนเฒ่าคนแก่ ทำให้ลูกผู้หญิงซึมซับบทบาทนั้นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและควรแก่การนำมาประพฤติปฏิบัติ พิธีกรรมทางด้านศาสนา เช่น พิธีรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ยังเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดแนวคิดเรื่องความกตัญญู แม้ว่ารูปแบบของพิธีกรรมจะ

ไม่เคร่งครัดดังเช่นสมัยดั้งเดิม สถาบันการศึกษาในชุมชนมีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดเรื่องความกตัญญูผ่านกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันครู วันแม่ วันพ่อ เนื้อหาในบทเรียนที่เน้นย้ำในเรื่องการประพฤติปฏิบัติตัวเป็นคนดีรู้จักพระคุณบิดามารดา ผู้ใดประพฤติตัวเป็นลูกอกตัญญูจะได้รับกรรมซึ่งผลกรรมนั้นจะสืบทอดต่อไปยังลูกหลาน นิทานพื้นบ้านที่สอดแทรกคติเตือนใจเปลี่ยนเป็นการถ่ายทอดผ่านสื่อสมัยใหม่ เช่น บทภาพยนตร์เรื่องวัลลี ที่ยังคงเน้นเนื้อหาเรื่องความกตัญญู

ความกตัญญูท่วทเวที่เป็นค่านิยมที่มีคุณค่าที่ทุกคนพึงยึดถือปฏิบัติ แม้ว่าปัจจุบันการที่ลูกผู้หญิงจะอยู่ปรนนิบัติรับใช้ในครอบครัวมีน้อยลง แต่ลูกผู้หญิงก็ได้ละเลยหน้าที่ที่จะทดแทนพระคุณ การจัดหาเครื่องอำนวยความสะดวก ข้าวของ เงินทอง เพื่อให้พ่อแม่ได้มีความเป็นอยู่ที่ดี เป็นสิ่งที่ผู้หญิงพึงกระทำได้ ในสภาพการณ์ที่ต้องมีส่วนรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครอบครัว

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเรื่องคุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่พรหมจรรย์และการได้แต่งงาน

คุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่พรหมจรรย์และการได้แต่งงาน ในชุมชนสมัยดั้งเดิมได้ให้ความสำคัญว่า ผู้หญิงที่ดีต้องรักษาวงศ์วานตัว ไม่ประพฤติผิดในเรื่องชู้สาว การประพฤติตัวที่ดีของผู้หญิงจะนำไปสู่การแต่งงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ครอบครัวคาดหวังว่าจะได้รับจากลูกสาว และมั่นใจว่าจะมีผู้ดูแลลูกสาวแทนพ่อแม่ ครอบครัวจึงปลูกฝังให้ลูกผู้หญิงประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสม มีความเข้มงวดในเรื่องการพบปะกันระหว่างชายหนุ่มและหญิงสาว ต้องอยู่ในสายตาของพ่อแม่ สุภาพซื่อ ค้ำสอนต่าง ๆ เน้นให้ผู้หญิงรักษาพรหมจรรย์ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญและมีคุณค่าสำหรับผู้หญิง กลไกที่ใช้ในการควบคุมความประพฤติของหญิงสาวคือการนับถือผี นอกจากนี้การชู้ชบนิินทาของชาวบ้านก็มีส่วนในการควบคุมความประพฤติของหญิงสาว พ่อแม่ไม่ต้องการให้คบหาสมาคมด้วย ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าภาพลักษณ์ของผู้หญิงในชุมชนสมัยดั้งเดิมจะเป็นผู้หญิงที่เรียบร้อย เป็นกุลสตรี รักษาวงศ์วานตัว ยึดถือการไว้เนื้อถือตัวเป็นเรื่องสำคัญ โดยละท่อนภาพความคาดหวังผ่านสื่อต่าง ๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสื่อบุคคลคือพ่อแม่หรือสื่อพื้นบ้านคือสุภาพซื่อ ค้ำพียงเพย ตลอดจนพิธีกรรมที่เป็นที่ยึดถือของคนในชุมชน

ปัจจุบันคุณค่าในเรื่องดังกล่าวยังเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวัง พ่อแม่ยังคงอบรมสั่งสอนลูกสาวให้รักษาวงศ์วานตัว ไม่ประพฤติตัวและทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสม แต่ก็ยังเป็นเพียงความคาดหวังที่

เกิดขึ้นเท่านั้นเพราะส่วนหนึ่งพ่อแม่เองก็ยอมรับในความเปลี่ยนแปลงของสังคม และเข้าใจถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม จึงทำให้เห็นได้ว่าค่านิยมของชุมชนที่มีต่อเรื่องคุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่พรหมจรรย์และการได้แต่งงานเปลี่ยนแปลงไป

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงตามความเชื่อในเรื่องผู้ชายแข็งแรงกว่าผู้หญิงทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนยังสะท้อนภาพผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ต้องมีผู้ปกป้องดูแล ซึ่งผู้ปกป้องดูแลที่สังคมยอมรับคือผู้ชาย สังคมให้คุณค่าว่าเพศชายเป็นผู้มีความเข้มแข็ง แข็งแรงกว่าผู้หญิงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

การถ่ายทอดความเชื่อดังกล่าวทำในหลายรูปแบบทั้งการอบรมสั่งสอนโดยตรง เช่น การมอบหมายงานให้กับผู้หญิงและผู้ชายต่างกัน ผู้หญิงจะได้รับมอบหมายงานที่เบา งานในบ้าน งานดูแลครอบครัว ผู้ชายจะได้รับมอบหมายงานที่หนักต้องให้ความสามารถ ใช้สติปัญญา การปลุกฝังทางอ้อม เช่น การบอกเล่าผ่านคำสุภาพ การเข้าร่วมกิจกรรมและพิธีกรรมในชุมชน การได้เห็นแบบอย่างของคนในชุมชนที่แสดงบทบาทตามเพศ เป็นการตอกย้ำความเชื่อดังกล่าวให้เป็นที่ยอมรับและยึดถือปฏิบัติยิ่งขึ้น

ปัจจุบันความเชื่อเรื่องผู้ชายแข็งแรงกว่าผู้หญิงทั้งร่างกายและจิตใจ ยังคงได้รับการถ่ายทอดผ่านสื่อต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนและผู้หญิงเองก็ยอมรับและพอใจกับบทบาทที่ตนเองเป็นอยู่

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและบทบาทของผู้หญิงกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงในเรื่องระบบคิดเรื่องในบ้านเป็นของผู้หญิง เรื่องนอกบ้านเป็นของผู้ชาย

ในชุมชนยังคงมีทัศนคติ ความเชื่อ ในการแบ่งบทบาทระหว่างหญิงชาย ภาพลักษณ์ของผู้หญิงจะมีบทบาทจำกัดอยู่เพียงครอบครัว ผู้หญิงทำงานในบ้านคือดูแลความสะอาดเรียบร้อยภายในบ้าน หุงหาอาหาร เลี้ยงดูลูก ดูแลอำนวยความสะดวกให้ทุกคนในครอบครัว ระบบคิดในเรื่องนี้ได้รับการปลุกฝัง ถ่ายทอดความเชื่อต่อ ๆ กันมา และปฏิบัติตามพ่อแม่ เพื่อนบ้านที่เคยเชื่อถือมาก่อน จนเกิดเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทุกคนทำตามกันมาโดยอัตโนมัติและไม่คิดที่จะกระทำให้ผิดแผกแปลกไปจากนั้นเลย นอกจากนี้ระบบคิดในเรื่องดังกล่าวได้ถ่ายทอดและสอดแทรกในพิธีกรรมของชุมชน เช่น พิธีการเกิด การนับถือผีปู่ย่า จากการอบรมสั่งสอน ปลุกฝัง

ระบบคิดในเรื่องนี้โดยสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนทำให้ผู้หญิงมีความเชื่อและไม่รู้สึกคับข้องใจในบทบาทที่ได้รับมอบหมายและปฏิบัติตนให้เป็นไปตามบทบาท

ปัจจุบันความเชื่อเรื่องความแตกต่างระหว่างหญิงชายและการแบ่งงานโดยใช้เพศเป็นเกณฑ์กำหนด ได้ถูกปลูกฝังสืบทอดกันต่อ ๆ มา แม้ว่าจะปรับเปลี่ยนเนื้อหาไปบ้างเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป พ่อแม่ยังมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังระบบคิดดังกล่าวโดยถือว่างานบ้านเป็นงานที่ผู้หญิงต้องรับผิดชอบ การดูแลความเป็นอยู่ของคนในครอบครัวเป็นหน้าที่หลัก อีกทั้งการเสนอภาพผู้หญิงของสื่อมวลชนยังมีความคิดที่ไม่แตกต่างกับคนทั่วไป ในเรื่องการแบ่งงานทางเพศคือยังตอกย้ำภาพลักษณ์เดิม ๆ ของผู้หญิงโดยเห็นได้จากสื่อต่าง ๆ ที่ออกมาทางโทรทัศน์ แม้ว่าปัจจุบันผู้หญิงจะต้องรับภาระทั้งงานในบ้านทั้งหมดและงานนอกบ้านที่เป็นงานเศรษฐกิจของครอบครัวด้วย การที่สังคมคาดหวังว่าผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบงานในบ้าน ผู้ชายเป็นผู้ทำงานนอกบ้าน ทำให้ผู้หญิงยอมรับและพยายามปรับตัวเองให้เพิ่มเวลาทำงานมากขึ้นและไม่เข้มงวดในการที่จะปรับเปลี่ยนให้ผู้ชายมาช่วยเหลืองานในครอบครัว แต่จะร้องขอต่อเมื่อผู้หญิงไม่สามารถที่จะทำงานได้ เช่น เมื่อไม่สบาย ซึ่งหากผู้ชายไม่ทำก็จะมีผลกระทบต่อตนเอง